

Mendelova univerzita v Brně

Zahradnická fakulta

Úprava hrobů a pietních míst

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. Jiří Martinek, Ph.D.

Autor:
Eva Dubcová

Lednice 2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

- Zpracovatelka: **Eva Dubcová**
- Studijní program: Zahradní a krajinářská architektura
- Obor: Zahradní a krajinářské realizace
- Název tématu: **Úpravy hrobů a pietních míst**
- Rozsah práce: 40 stran textu, rozsah dokumentace a příloh vyplynou v průběhu zpracování práce.

Zásady pro vypracování:

1. Zpracujte literární přehled se zaměřením na historii úprav hrobů a pietních míst, způsoby použití rostlin a sortimenty používané při jejich úpravách. Věnujte rovněž pozornost floristické výzdobě.
2. Zaměřte se také na současný stav řešené problematiky a aktuální trendy v používání rostlin na těchto stanovištích.
3. Proveďte vlastní terénní průzkum a vyhodnoťte existující úpravy hrobů a pietních míst. Zaměřte se na používání rostlinného materiálu v těchto úpravách a získané informace kriticky zhodnoťte.
4. V rámci modelového objektu vyřešte úpravu nejméně 3 hrobů či pietních míst do podoby projektu k realizaci.

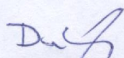
Seznam odborné literatury:

1. HANNIG, G. *Der Friedhof und seine Kunst : Zeitgemäße Betrachtungen über die Ausgestaltung unserer Friedhöfe : für Laien und Fachleute : [Investice do rozvoje vzdělávání, reg.č.: CZ1.07/2.2.00/15.0084]*. Berlin: Gebrüder Borntraeger, 1908. 160 s.
2. BREDT, F.W. *Friedhof und Grabmal : Rheinischer Verein für Denkmalpflege und Heimatschutz : [Investice do rozvoje vzdělávání, reg.č.: CZ1.07/2.2.00/15.0084]*. Düsseldorf: Schwann, 1916. 211 s.
3. *Friedhofskultur : Zeitschrift für das gesamte Friedhofsvesen*. Braunschweig: ISSN 1864-4724.
4. FERIANC, D. a kol. *Nekropolná architektúra : metodika výskumu, hodnotenie a zásady prezentácie kultúrno-historických hodnôt nekropolnej architektúry*. 1. vyd. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave, 2012. 192 s. ISBN 978-80-227-3748-7.
5. BOTT, H. *Schöne Gräber: bepflanzen und pflegen*. Stuttgart: Eugen Ulmer, 1996. 112 s. ISBN 3-8001-6603-8.
6. ŠONSKÝ, D. *Úprava hrobů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 111 s. Česká zahrada. ISBN 80-247-0461-7.
7. OTRUBA, I. *Zahradní architektura pro střední a vysoké školy*. 1. vyd. Brno: ERA, 2002. 354 s. 1. ISBN 80-86517-28-4.
8. OTRUBA, I. *Zahradní architektura: Tvorba zahrad a parků*. Brno: ERA, 2002. 357 s. ISBN 80-86517-28-4.

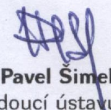
Datum zadání bakalářské práce: prosinec 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2016

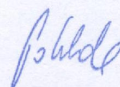
L. S.

Eva Dubcová
Autorka práce

Ing. Jiří Martinek, Ph.D.
Vedoucí práce

doc. Ing. Pavel Šimek, Ph.D.
Vedoucí ústavu

doc. Ing. Robert Pokluda, Ph.D.
Děkan ZF MENDELU

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci *Úprava hrobů a pietních míst* vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou *Směrnici o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Lednici dne:

.....
Eva Dubcová

Poděkování

Poděkování za cenné rady a pomoc patří vedoucímu práce, Ing. Jiřímu Martinkovi, Ph.D.

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Cíl práce.....	12
3	Literární přehled.....	13
3.1	Historie a současnost pohřbívání v Čechách.....	13
3.1.1	Tradice světových náboženství.....	13
3.1.2	Pohřbívání v jednotlivých epochách.....	15
3.1.2.1	Starověk.....	15
3.1.2.2	Středověk.....	16
3.1.2.3	Novověk.....	17
3.1.3	Soudobé trendy.....	18
3.2	Legislativa.....	20
3.3	Typologie hřbitovů.....	21
3.3.1	Lesní hřbitov.....	23
3.3.2	Městský hřbitov.....	24
3.3.3	Venkovský hřbitov.....	24
3.3.4	Vojenský hřbitov.....	24
3.4	Typologie hrobů.....	24
3.4.1	Klasické hroby.....	25
3.4.2	Epitafní místa.....	26
3.4.3	Kolumbária.....	26
3.4.4	Urnové hroby.....	26
3.4.5	Rozptylové loučky.....	27
3.4.6	Vsypová místa.....	27
3.5	Pietní místa.....	28
3.6	Vzhled a materiálová charakteristika hrobů.....	28
3.6.1	Náhrobky a kříže.....	28
3.6.2	Materiály.....	29
3.7	Rostliny pro úpravu hrobů.....	31
3.7.1	Faktory ovlivňující použití rostlin.....	32
3.7.2	Zakládání výsadeb.....	32
3.7.3	Dřeviny.....	32
3.7.4	Byliny.....	33
3.7.5	Floristická výzdoba.....	36
3.7.6	Symbolika rostlinného materiálu.....	37
4	Materiál a metody.....	39
4.1	O lokalitě.....	39

4.1.1	Lokalizace	39
4.1.2	Současný stav	39
4.1.3	Přírodní charakteristiky území	39
4.2	Metodika	40
5	Výsledky	41
5.1	Plocha 1	41
5.2	Plocha 2	43
5.3	Plocha 3	45
6	Diskuze	47
7	Závěr	49
8	Souhrn a Resume, Klíčová slova	50
8.1	Souhrn	50
8.2	Resume	50
9	Seznam použité literatury a pramenů	51
9.1	Literatura	51
9.2	Internetové zdroje	54
10	Přílohy	55

Seznam obrazových příloh

- Obr. 1 Muslimský hřbitov v Třebíči, foto: T. Kotrlý, Fotogalerie. *Pohřebiště*. [online]. 2007 [cit. 2016-04-26]. Dostupné z:
<http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/fotogale/foto.htm?6;14>
- Obr. 2 Záležlice, kostra s pohřebními milodary, foto: Archeologický ústav, Záchranný archeologický výzkum. *Akademie věd ČR*. [online]. 5. 12. 2012 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.cas.cz/sd/novinky/oblast-III/121205-zachranny-archeologicky-vyzkum.html>
- Obr. 3 Sepekov, dochované mohyly, foto: Z. Kačerová. Sepekov. *Archeologický atlas Čech*. [online]. [cit. 2016-04-05]. Dostupné z:
http://www.archeologickyatlas.cz/cs/lokace/sepekov_pi_mohylnik.)
- Obr. 4 Lesní hřbitov ve Stockholmu, foto: T. Uusheimo, Skogskyrkogården. *Tuomas Uusheimo photography*. [online]. 18.4.2014 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z:
<http://www.uusheimo.com/blog/2014/4/19/skogskyrkogarden>
- Obr. 5 Přírodní pohřebiště v Ďáblicích, foto: Anonymous, Galerie. *Les vzpomínek*. [online]. [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://lesvzpominek.cz>
- Obr. 6 Neveřejné pohřebiště, foto: T. Kotrlý, Veřejný hřbitov ve vlastní režii: Proč ne?. *Moderní obec*. [online]. 3.6.2010 [cit. 2016-04-29]. Dostupné z:
<http://moderniobec.cz/verejny-hrbitov-ve-vlastni-rezii-proc-ne/>
- Obr. 7 Vojenský hřbitov v Mariánských lázních, foto: autorka, 21.3.2016
- Obr. 8 Schematický přehled typů hrobů dle způsobu nakládání s pozůstatky
- Obr. 9 Jednohrob na Olšanském hřbitově, foto: autorka, 21.4.2016
- Obr. 10 Dvojhrob, hřbitov v Pečicích, foto: autorka, 3.10.2015
- Obr. 11 Rodinný hrob, hřbitov v Mariánských lázních, foto: autorka, 21.3.2016
- Obr. 12 Rodinná hrobka, hřbitov Příbram, foto: autorka, 24.4.2016
- Obr. 13 Epitafní místo na Olšanském hřbitově, foto: autorka, 21.4.2016
- Obr. 14 Kolumbárium, Olšanské hřbitovy, foto: autorka, 21.4.2016
- Obr. 15 Urnový hrob, Příbram, foto: autorka, 24.4.2016
- Obr. 16 Rozptylová loučka na příbramském hřbitově s tradičním ohraničením stálezelenými druhy, foto: autorka, 24.4.2016
- Obr. 17 Památník obětem 1. světové války v obci Smolotely. Převažujícím materiálem je, jako na jiných pomnicích, kámen, foto: autorka, 11.5.2015

- Obr. 18 Památník oběti automobilové nehody z roku 2013, na místě se vyskytují předměty, které souvisí s osobou zemřelého, foto: autorka, 23.4.2015
- Obr. 19 Kombinace kovu a kamene na náhrobku, foto: autorka, 1.5.2016
- Obr. 20 Opaxitová deska na náhrobku, na které jsou verše náhrobní poezie, foto: autorka, 27.6.2015
- Obr. 21 Smuteční věnec uložený na hrob, foto: autorka, 18.4.2016
- Obr. 22 Smuteční věnec uložený na hrob, foto: autorka, 18.4.2016
- Obr. 23 Věnec, na jehož výrobu byly použité šišky symbolizující nesmrtelnost a štěstí, foto: autorka, 18.4.2016
- Obr. 24 Lokalizace modelového objektu v sídle, červená linie označuje hranice území, *Mapy.* [online]. [cit. 2016-05-04]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=14.0083703&y=49.6618362&z=12&source=muni&i d=4306>
- Obr. 25 Současná úprava rodinného hrobu vybraného pro navržení osazovacího plánu 1, foto: autorka, 24.4.2016
- Obr. 26 Současná úprava hrobu, na který byl vypracován návrh č. 2, foto: autorka, 24.4.2016
- Obr. 27 Současná úprava plochy 3, foto: autorka, 24.4.2016

Seznam tabulek

Tabulka 1 Cena materiálu pro realizaci plochy 1 bez DPH

Tabulka 2 Položkový rozpočet pro plochu 1

Tabulka 3 Cena materiálu pro realizaci plochy 2 bez DPH

Tabulka 4 Položkový rozpočet pro plochu 2

Tabulka 5 Cena materiálu pro realizaci plochy 3 bez DPH

Tabulka 6 Položkový rozpočet pro plochu 3

Tabulka 7 Přehled použitých druhů pro úpravu plochy 1 a jejich doby a barvy kvetení

Tabulka 8 Přehled použitých druhů pro úpravu plochy 2 a jejich doby a barvy kvetení

Tabulka 9 Přehled použitých druhů pro úpravu plochy 3 a jejich doby a barvy kvetení

Seznam volně vložených příloh

Příloha 1 Osazovací plány 3 hrobových polí

1 Úvod

V lidském životě existuje pouze jediná jistota. Smrt. Problematika smrti a pohřbívání je proto společná všem lidem, kteří k tomuto problému přistupují odlišně, a na základě pohřbu se mohou vymezovat jednotlivé civilizace a kmeny. Díky archeologickým nálezům starých pohřebišť můžeme zkoumat dávné civilizace a poznávat naše předky. Už jen z těchto důvodů si téma nezasluhuje tabuizaci, které se mu v minulém století dostalo. Vždyť již v 5. století pronesl athénský politik Perikles větu: „Každý národ bude tak posuzován, jak pohřbívá své zesnulé.“

Úprava hrobů je velmi individuální a je podmíněna lidovými tradicemi a zvyky. Jen v Evropě je možné popsat mnoho možných přístupů k dané problematice. V Anglii jsou hřbitovy upraveny jako rozsáhlé travnaté plochy, v zemích Beneluxu se nejčastěji využívají pro úpravu hřbitovních ploch trvanlivé materiály jako například kamenné a skelné drtě, ve státech jižní Evropy se vzhledem ke klimatu využívá kámen, který je doprovázen výsadbou cypřišů. Tento výčet zvyklostí slouží pouze jako příklad možných pojetí a inspirací. Ve střední Evropě byly hroby tradičně upravovány bohatou výsadbou květin (Stejskal a Šejvl, 2011).

Pohřbívání si na území Čech a Moravy prošlo dlouhým vývojem (viz kapitola 3.1.2) a neustále bylo ovlivňováno zahraničními vlivy. V současnosti se hledají nové cesty jak vyhovět individualitě každého a dopřát mu takový pohřeb, který koresponduje s jeho osobností. Při hledání nové cesty se ale nesmí opomíjet fakt, že hřbitovy mají významnou rekreační funkci a v intravilánu jsou součástí veřejné zeleně. Hřbitovy jsou místy klidu a odpočinku nejen pro zemřelé, nýbrž i pro pozůstalé, pro které hřbitov může být místem procházek a setkání (Otruba, 2002).

Otruba (2002) hřbitovy nazývá zahradami věčnosti a v minulosti jimi opravdu byly. Hřbitovy byly v péči zahradnických firem, které se o zeleň staraly, a tak byla zajištěna pravidelná péče. V souvislosti s politickými změnami v padesátých letech bohužel došlo k jejich likvidaci a vysoký standard úpravy hrobů začal upadat (Šonský, 2002). Je problémem současnosti získat pro správu hřbitovů kvalifikované zaměstnance, kteří mimo jiné budou schopni odborně pečovat o tamní zeleň (Stejskal a Šejvl, 2011).

Vzhledem k současnému trendu, který směřuje k co nejnižší náročnosti úpravy, se z hrobů zeleň ztrácí a je nahrazena kamennými deskami a jinými trvalými materiály. Tento vývoj nelze označit za uspokojivý a je nutné hledat možnosti osázení hrobů

takové, které sníží náročnost údržby na minimum při dosažení co nejvyššího možného efektu.

Se záměrem zvýšit úroveň a kultivovat prostředí pohřebnictví ve všech oblastech vznikl v roce 2010 Cech hrobnický. Cech se podílí na vzdělávání lidí pracujících v pohřebnictví a zároveň se věnuje osvětě neodborné veřejnosti. Z uvedeného vyplývá, že se jedná o organizaci, která se rovněž věnuje tématu úprav hřbitovů a hrobů. Úpravu hrobů v současné době členové cechu nepovažují za uspokojivou a doufají v její zlepšení v bezprostřední budoucnosti.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce bylo shromáždit informace o vývoji pohřbívání na českém území a současných trendech. V práci jsou rovněž zahrnuty poznatky o typologii hřbitovů a hrobů. Dále se bakalářská práce zabývá úpravami jednotlivých hrobů a obsahuje stručné popisy nejčastěji používaných materiálů a rostlin na pohřebištích. Dalším úkolem práce je terénní průzkum, jehož cílem bylo zachycení současného stavu úprav hrobů na českých hřbitovech.

Praktická část se zaměřuje na návrh možných řešení 3 míst uložení pozůstatků, které byly vybrány v rámci modelového objektu.

3 Literární přehled

3.1 Historie a současnost pohřbívání v Čechách

3.1.1 Tradice světových náboženství

Buddhismus

Pro buddhisty není smrt koncem. Smrt je okamžikem, ve kterém se rozhoduje, ve které sféře se umírající znovu narodí. Není to tělo, které je pro znovuzrození důležité, nýbrž mysl. Nedůležitost tělesné schránky vedla k tradici *kremace* (zpopelnění), které probíhá pod širým nebem nebo v krematoriích. Urny se následně ukládají do urnových síní nebo stúp (Pehalová, 2010).

Islám

Každý člověk má přesně vyměřenou délku života a cílem je dostat se po smrti do ráje, který slibuje věčný život avšak možné je, že věřící se dostane do pekla. Vše záleží na chování, udržování čistoty víry a skutcích zemřelého, které se v Den soudný ocitnou na vahách. Toto jsou základní myšlenky islámu o smrti (Sáňka, 2011).

Pohřeb probíhá v den smrti a zemřelý je uložen v hrobě na pravý bok tváří k Mekce. Kremace je Koránem zakázána. Není běžné, aby do jednoho hrobu bylo uloženo více než jedno tělo (Ostřanský, 2014).

Úprava hrobů by měla být velmi střízlivá, jelikož jakákoliv okázalost není muslimská. Na hrobech se nevztyčují mohutné pomníky a hrobky, jelikož jsou si v islámu všichni rovni. Na hrob se navrší hlína do výšky minimálně 0,5 m a na místo, kde je hlava zemřelého se položí kámen. Na území ČR se nachází dva muslimské hřbitovy, a to v Třebíči (obr. 1) a Praze (Sáňka, 2011). Hřbitovy nejsou muslimy navštěvovány, jelikož věří, že hřbitov je ve spojení se zlými duchy a je rouháním mrtvým nosit květiny a tím je uctívat. Mrtví jsou zkrátka již v jiném světě, do kterého živí nevstupují (Khidayer, 2012).

Judaismus

Jednu ze základních hodnot v judaismu tvoří život a jeho zachování. Smrt není jeho koncem, nýbrž se jedná o přechod k jiné skutečnosti (Kočí, 2011)

Tóra zavazuje věřící k pohřbům těl do země do západu slunce v den smrti a kremace jsou povoleny jen ve výjimečných případech. Těla jsou nejčastěji ukládána

do rodinných hrodek. Na rozdíl od křesťanských hřbitovů nebylo odepřeno pohřbení do půdy ani popraveným zločincům, neboť nepohřbení je velmi závažným trestem, stejně jako vyjmutí mrtvého těla z hrobu (*exhumace*) (Vyskočil, 2009). Hřbitov je posvátným místem a hroby jsou neporušitelné na věčné časy. Důvodem je víra ve skutečné tělesné vzkříšení, proto nemohou být ostatky vyjmuty z hrobu a na dané místo pochován další zemřelý (Nešporová, 2013). Jedinou výjimku tvoří přemístění ostatků na úctyhodnější místo. Pohřby jsou zajišťovány pohřebním bratrstvem Chevra kadiša a není ve zvyku nosit na ně květinové dary, jejichž krása je pomíjivá, ale nosí se pěkné kamínky, které se pokládají na hrob. Po uplynutí jedenácti měsíců od pohřbu se vztyčuje maceva (pamětní kámen), který označuje místo hrobu (Kočí, 2011).

Na území Čech a Moravy se dochovalo i přes vlnu antisemitismu ve 20. století, kdy docházelo k jejich poškozování, značné množství židovských hřbitovů, které byly ve středověku zakládány odděleně od těch křesťanských (Nešporová, 2013). Vedle veřejných židovských hřbitovů se v ČR nachází také devět hřbitovů neveřejných, na které jsou pohřbíváni pouze Židé s oboustranným židovským původem nebo ortodoxní konvertité (Kočí, 2011).

Křesťanství

Pro křesťany není smrt koncem, neboť jim jejich víra nabízí vzkříšení těla a spásu duše. Smrt jako taková potkává pouze hříšníky a je trestem za jejich chování; věrní věřící zůstávají nepotrestáni (Ariès, 2000). Dle Nového zákona je smrt milosrdenstvím. Tyto myšlenky zásadně ovlivnily podobu pohřbívání ve středověku a ovlivňují ji dodnes (Nešporová, 2013). Za zemřelé se vedou zádušní mše, které mají zkrátit očistnou cestu duše.

Průběh katolických pohřbů je daný liturgickými knihami, normami biskupské konference a normou jednotlivého biskupa. V roce 1983 byly kodexem kanonického práva upraveny podmínky kremace, která se tak stala možností pohřbu i pro katolíky (Kotrlý, 2010). Pravoslavní, na rozdíl od katolíků, uznávají pouze pohřeb do země. Pohřeb je doprovázen mnoha symbolickými úkony a tělo, které je vnímáno jako chrám duše, je nakonec uloženo do hrobu s tváří směřující na východ (Vopatrný, 2010).

Ke křesťanským pohřbům neodmyslitelně patří užívání zažitých symbolů. V současnosti je možné pozorovat ústup této tradice a využívání pouze jednoduchých náhrobků bez typických symbolů, dokonce mizí tak typický symbol kříže, který byl až do 19. století nepostradatelným pro označení hrobu (Nešporová, 2013).

Symbyly nejsou užívány pouze při konečné úpravě hrobů, ale vyskytovaly se také například na devocionáliích, které byly ukládány do hrobů v 17.–19. století. V tomto případě bylo využíváno zejména obrazů svatých, které byly vnímány jako vzory. Jednalo se o drobné medailonky, které lidé získávali na poutních místech, a které nebyly primárně předmětem sloužícím jako dar mrtvým (Brestovský, 2011).

3.1.2 Pohřbívání v jednotlivých epochách

3.1.2.1 *Starověk*

O pohřbívání ve starověku na území Čech a Moravy se zachovaly informace nejen díky archeologickým nálezům, které jsou hlavním pramenem poznání, ale také díky tomu, že zvyky Keltů a Slovanů významně ovlivnily lidové tradice a je možné je vystopovat i v pohřbívání ve 20. století. Nejlépe dokumentovaným a jasně prokázaným takto dochovaným zvykem je ukládání pohřební výbavy do hrobu (Nešporová, 2013).

Z mladší doby bronzové, tj. z období 1250–700 let př. n. l. (Sochrová, 2002), pochází první nálezy pohřbů kultury, která podle způsobu pohřbívání byla nazvána kultura popelnicových polí. Kulturu sjednocoval způsob nakládání s ostatky, které byly spalovány a následně ukládány jak do keramických uren (popelnic), tak bezurnově. Jedná se o nejstarší dochované nálezy související s pohřbíváním na našem území a následně na tyto zvyky navazovaly další kultury, například Keltové. V obci Příšovice v Libereckém kraji proběhl v uplynulých 10 letech archeologický výzkum starověkého pohřebiště. Během průzkumu bylo odhaleno, že hrobové jámy měly obdélníkový nebo oválný tvar a byly od sebe vzdáleny v nepravidelném rozestupu desítek centimetrů až několika metrů. Jámy obsahovaly jednu, nebo až desítky nádob s popelem, pohřební výbavu a obětiny. Vzhledem k tomu, že se hroby nijak nepřekrývají a vzájemně se respektují, je možné, že byly na povrchu označeny malými mohylami (Brestovský, 2011). Další naleziště pocházející z mladší doby bronzové se nachází u obce Zálezlice ve Středočeském kraji. Jedná se o pozůstatky knovízské kultury a byly zajímavé tím, že ačkoliv daná kultura pohřbívala standardně žárově, zde byly nalezeny pozůstatky koster, které byly pohřbeny v rituální poloze (obr. 1) (Anonymous, 2012).

3.1.2.2 *Středověk*

Do 1. tisíciletí našeho letopočtu se mísí na území Čech pohřeb žehem a křesťanské tradice uložení těla do země (*inhumace*). Nebyly to ovšem pouze křesťanské tradice, které velely k pohřbům do země. K inhumaci zemřelých se rovněž uchýlovali například Langobardé, kteří sídlili v 6. století na jižní Moravě (Unger in Nešporová, 2013). Dalším národem, jehož pohřební tradice jsou známy, jsou Slované, kteří v 5.–9. století na místech pohřbů vršili mohyly, jejichž pozůstatky je možné v krajině jižních Čech vypátrat i v současné době (Nešporová, 2013). Jedno z nejvýznamnějších nalezišť se nachází u Sepekova, v okrese Písek. V lokalitě se nachází 65 mohyl (obr. 2) pocházejících ze střední doby bronzové, až doby halštatské. V mohylách byly nalezeny zbraně a šperky (Kuna, 2014).

S rozmáhající se křesťanskou vírou na našem území se zvyšuje počet provedených inhumací na úkor kremací. V raném středověku se pohřbívání řídí jak lidovými zvyky, tak církevními nařízeními. Do 1. tisíciletí se ukládají těla mrtvých mimo sídlo na okrajích lesů a polí (Nešporová, 2013).

Ve vrcholném středověku se pohřbívání v českých zemích řídí téměř výlučně křesťanskou tradicí a tento fakt vedl ke sjednocení a ustálení pohřebních zvyků (Nešporová, 2013).

V 11. století, kdy již docházelo výlučně k inhumaci, bylo pohřbívání podél cest a polí nahrazeno pohřby na hřbitovech v okolí venkovského kostela do vysvěcené půdy. O století později je zaznamenán hojný nárůst takovýchto kostelů se hřbitovy (Nešporová, 2013) a pohřbení mimo vysvěcenou půdu je vnímáno jako trest pro sebevrahy a zločince (Ariès, 2000).

Hřbitovy nejsou místy sloužícími pouze mrtvým. Pohřebiště jsou hojně navštěvována nejen pozůstalými, ale v některých městech dokonce hřbitovy sloužily jako hlavní náměstí. (Nešporová, 2013). Hřbitovy si svůj význam pro společenské dění zachovaly do 18. století, kdy došlo k vydání nařízení, která upravovala jejich budování v sídle (viz kap. 3.1.2.3 Novověk). Až do té doby byly hřbitovy místem procházek, her, obchodů, soudů a místem, kde nacházeli příbytek uprchlíci a chudina. (Ariès, 2000).

Vedle hřbitovů s vysvěcenou půdou pro pohřeb obyvatel křesťanské víry se odděleně budují hřbitovy židovské, na kterých se nejčastěji pohřbívá do rodinných hrobů a hrodek (Nešporová, 2013).

3.1.2.3 Novověk

V novověku bylo pohřbívání v Čechách a na Moravě téměř výhradně, s výjimkou lidových zvyků, které obřady ovlivnily, podřízeno křesťanským tradicím (Nešporová, 2013).

Do 17. století jsou pohřby v kostele vyhrazeny pro bohaté a významné osobnosti společnosti a hřbitov je kvalitativně horším místem odpočinku (Ariès, 2000). V této době byly v českých zemích běžné spory mezi katolíky a evangelíky ohledně pohřbívání na společné hřbitovy. Evangelíci byli dokonce pohřbívání mimo hřbitovní zdi na pole a louky, jelikož katolíci jim bránili v pohřbení do vysvěcené půdy. Vydáním Tolerančního patentu se situace nijak nezměnila a problém přetrvával až do vydání dvorského dekretu Josefem II. v roce 1782, který povolil evangelíkům budování vlastních hřbitovů. Tuto možnost evangelíci využívali zejména v 19. století. V některých obcích nebyly budovány nové hřbitovy a došlo pouze k rozdělení městského hřbitova zdi či plotem na dvě části. Takovéto hřbitovy se dochovaly například v obcích Bošovice a Borkovany na jižní Moravě. (Nešporová, 2013).

Dalším dokumentem, který ovlivnil pohřbívání v Čechách, bylo nařízení vydané Josefem II. v roce 1784. Nařízení předepsalo vysypávání hrobů vápnem (Brestovský, 2011), regulovalo budování nových hřbitovů; byla ustanovena podmínka, že hřbitov musí být obehnan zdi a vzdálen od posledního obydlí nejmeně 15 minut chůze (Tinková in Nešporová, 2013). Nařízení zakázalo pochovávat mrtvých v kostelech (Brestovský, 2011). Důvodem tohoto nařízení byl zejména požadavek na zvýšení hygieny. Obvykle byly nové hřbitovy budovány na místech předchozích morových hřbitovů mimo *intravilán* – zastavěné území obce (zákon č. 183/2006 Sb.) na kterých se pohřbívalo již v 17. století. Příkladem takového hřbitova je Olšanský hřbitov v Praze (Nešporová, 2013).

Až do 19. století, kdy se objevují první křesťanské spolky, byla v Česku prováděna téměř výhradně inhumace. Členové křesťanských spolků obhajují svůj postoj zejména hygienickými důvody a v neposlední řadě také úsporou místa na hřbitovech. Proti této myšlence stálo církevní společenství, které vnímalo rozptyl jako největší trest pro kacíře. Svůj postoj změnila římskokatolická církev o století později, ve 2. polovině 20. století, když uznala kremaci jako možnost pohřbu pro věřící. V této době bylo zpopelňování podporováno z politických důvodů a na církev byl vyvíjen v této otázce velký tlak (Nešporová, 2013). V 60. letech 20. století proto vznikl manuál, který umožnil vykonání křesťanských pohřebních rituálů v krematoriu (Kotrlý, 2011).

V 1. polovině 20. století, kdy stoupá počet kremací, se ukládají urny do urnových hájů nebo kolumbárií. Od roku 1955, kdy vláda uznala kremaci a inhumaci jako sobě rovné způsoby pohřbení, se stávají urnové háje a kolumbária častější součástí hřbitova. Rozptyl popela nebyl až do roku 1958 možný. V tomto roce jej ovšem směrnice uznaly jako možnost nakládání s popelem, ale zájem byl o tuto alternativu v počátcích poměrně malý (Nešporová, 2013). O jedno desetiletí později byl uveden do praxe vsyp popela do země. Tato metoda umožňuje určení jednoho konkrétního místa, tzv. rodinného místa, na které mohl být vsypán popel spřízněných osob (Svoboda, 1970). Ačkoliv jsou tyto způsoby uložení popela v praxi používány více než 50 let, jsou zastoupeny pouze menšinou a nejvíce využívaným způsobem uložení zpopelněných ostatků je umístění do kolumbárií a urnových hrobů. Jedním z důvodů tohoto neúspěchu nových metod je to, že mnoho hřbitovů dosud nemá k dispozici rozptylovou loučku. Dle paragrafu 9 vyhlášky č. 8/1955 Sb. měly být všechny zpopelněné ostatky ukládány na místech k tomu určených. Od roku 1989 došlo k uvolnění tohoto nařízení a v současnosti je možné popel rozptylovat a přechovávat kdekoliv, pokud s tím souhlasí majitel pozemku. Dle výzkumu Šonské (2013) lidé středního věku, kteří uvažují o rozptylu, jasně preferují rozptyl ve volné přírodě, nikoli na hřbitovních plochách, které jsou k tomu určené. Jedním z uváděných důvodů byla nespokojenost se současnou organizací a vzhledem rozptylových louček.

Na pohřbech a vztahu ke hřbitovům se silně projevuje *sekularizace* – oddělení občanství od náboženství (Kolašínová, 2012). Pohřeb se již neřídí výhradně křesťanskými tradicemi a o pohřeb se nestarají rodinní příslušníci, jak tomu bylo do 19. století, nýbrž pohřební ústavy. Úzce to souvisí s dalším fenoménem, kterým je odmítání smrti společností a vyhýbání se všemu, co s ní souvisí (Nešporová, 2013). Lidé začínají hledat nové cesty, které budou lépe vystihovat osobnost zesnulého, a objevuje se mnoho alternativ ke klasickým pohřbům.

3.1.3 Soudobé trendy

Zatímco na západě se od 2. poloviny 20. století přistupuje ke smrti a pohřbívání otevřeněji, ČR, ovlivněná politickým režimem se k podobným úvahám dostává až na počátku 3. tisíciletí (Nešporová, 2013). V současné době je v pohřbívání výrazný rozdíl mezi českou a moravskou částí České republiky. Zatímco v Čechách se v 90 % pohřbů využívá kremace a zbylá část je tvořena pohřby v rakvi, na Moravě je právě z 90 % volena inhumace a pouze při necelých deseti procentech pohřbů je zvolena kremace

(Stejskal a Šejvl, 2011). Kryonizace (zmražení), plastinace (konzervace silikony), resomace (zkapalnění) a další alternativní způsoby pohřbení nejsou v České republice povoleny.

V současnosti se u nově navrhovaných hřbitovů snižuje hustota hrobů a je snaha o sjednocení ploch jednotlivých hrobů společnými prvky. Hřbitovní oddělení mají vybraný sortiment náhrobků a jednotící sadovnickou úpravu. Je snaha omezit používání mohutných kamenných náhrobků a jiných prvků, které narušují jednotu místa.

Výše uvedený přístup se uplatňuje při projektování *lesních hřbitovů*, čemuž se věnoval například významný švédský architekt Erik Gunnar Asplund, který je spolu se Sigurdem Lewerentzem autorem projektu lesního hřbitova ve Stockholmu (obr. 4), jehož rozloha přesahuje 102 hektarů. Stavba hřbitova byla realizována v letech 1919 až 1940 a v roce 1994 byl hřbitov zapsán do seznamu UNESCO. Na uvedeném hřbitově se podařilo architektům využít borové lesy a travnaté svahy k tomu, aby vytvořili místo, na kterém je propojena krajina s architekturou. Jednoduché architektonické prvky dávají vyniknout okolní krajině. Stockholmský lesní hřbitov se stal vzorem pro tvorbu hřbitovů na celém světě (Kosíková, Kosík, 2009).

V České republice může být příkladem této úpravy lesní hřbitov ve Zlíně založený v roce 1931, který je druhým nejstarším lesním hřbitovem v ČR. Při plánování zlínského hřbitova vycházel architekt František Lydie Gahura z poznatků provozovatele nejstaršího lesního hřbitova, který se nacházel v Novém Boru. Hřbitov byl založen v roce 1932 jako hřbitov komunální a sloužil všem obyvatelům města. Hlavní komunikace, která rozděluje hřbitov na dvě poloviny, odděluje místa pohřbů katolíků od hrobů nekatolických. V době vzniku architekt Gahura nabádal všechny zlínské kameníky, aby omezili výzdobu hrobů a nenarušovali tak přírodní atmosféru místa. Na lesním hřbitově byla již od jeho založení stanovena jasná pravidla při úpravě hrobů. Gahura určil maximální výšku pomníku jako jeden metr a doporučil využívání pomníků geometrických z přirozených materiálů. Součástí hřbitova jsou dvě vsypové loučky a kolumbárium, které bylo otevřeno v roce 2004 a jehož materiál – rezná cihla, odkazuje na nejslavnější období zlínské architektury, a to na 1. polovinu 20. století (Nečasová a Valůšek, 2006).

Dalším trendem je zakládání přírodních pohřebišť a vykonávání *přírodních pohřbů*. Přírodní pohřby se objevují v Evropě od konce 20. století. Hlavní myšlenkou je uložení ostatků nebo popela takovým způsobem, aby bylo v souladu s přírodou, která by neměla být zatížena použitím umělých materiálů. Z tohoto důvodu se při takovýcho

pohřbech používají přírodní nebo snadno rozložitelné materiály; rakve jsou vyráběny z kartonu, proutí či měkkého dřeva. Šetrný postup při ukládání doplňuje i povrchová úprava hřbitova. Jedná se obvykle o lesní porosty, případně více rostlinami upravené plochy, na kterých ovšem byly využity zejména lokální přírodní materiály a přirozená vegetace dané oblasti. Tyto podmínky se vztahují i na náhrobky, které nejsou budovány z tradičních trvanlivých materiálů, a dokonce na některých hřbitovech zcela chybí (Nešporová, 2013).

Příkladem takové úpravy je lesní hřbitov v Praze v Ďáblicích (obr. 5), kde se ukládá popel na ploše téměř dvou hektarů ke vzrostlým stromům. Projekt Lesa vzpomínek, jak se pohřebiště nazývá, si bere za vzor hřbitovy ve Velké Británii a Německu a spojuje hřbitov a umění do jednoho celku. Místa pohřbů v jeho areálu nejsou nijak vymezena, k jejich označení slouží pouze tabulky na kmenech stromů (Anonymous, 2015).

3.2 Legislativa

Oblast pohřebnictví je regulována zákonem č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů, který vstoupil v účinnost 1. 1. 2002. Zákon stanovuje podmínky pro zacházení s lidskými pozůstatky, upravuje podmínky provozu a užívání veřejného pohřebiště a jsou v něm zakotveny práva a povinnosti provozovatele pohřební služby. Zákon definuje pohřebiště veřejné a neveřejné (viz kapitola 3.3) a podmínky jejich zřizování. Pohřebiště je možné zřídit na návrh obce nebo registrované církve na pozemku v jejich vlastnictví. Nutné ke zřízení je územní rozhodnutí a stavební povolení, dále se ke stavbě vyjadřuje krajská hygienická stanice a vodohospodářský orgán. (§ 17, odst. 1 zákona o pohřebnictví). Ochranné pásmo veřejných pohřebišť je 100 metrů.

Zákon jasně stanovuje požadavky pro vybudování hrobu pro uložení lidských pozůstatků (§ 22). Hloubka hrobu musí u pohřbů osob starší 10 let činit nejméně 1,5 m, v případě pohřbu dětí mladších 10 let je hloubka hrobu až o 0,3 m menší. Rakev musí být zasypána vrstvou zeminy o mocnosti minimálně 1,2 m. Pro zajištění správného rozkladu ostatků je nutné, aby dno hrobu bylo nejméně půl metru nad hladinou podzemní vody. Poslední rozměr, který je ukotvený v zákonu, je rozestup mezi jednotlivými hroby, který je minimálně 0,3 m.

Provozování pohřební služby a krematoria je koncesovaná živnost, což je živnost, k jejíž provozování je nutné oprávnění živnostenského úřadu, a v případě pohřebnictví také vyjádření krajské hygienické stanice. Oprávnění je vydáno na základě splnění všeobecných podmínek a odborné způsobilosti. Každý provozovatel pohřebiště je povinen řídit se řádem pohřebiště, který upravuje vztahy mezi nájemci a provozovatelem a jejich vzájemná práva a povinnosti. Rovněž je zde ukotven návštěvní řád, který zejména dbá na zachování důstojnosti místa.

Hřbitovy jsou kvůli své nevýdělečnosti téměř výhradně pod správou obcí a církví. V minulosti byly hřbitovy výlučně pod správou církví. Ke změně došlo na přelomu 18. a 19. století, tedy v době, kdy se začínají budovat nové hřbitovy dle nařízení Josefa II. (Nešporová, 2002). Dle článku (Kotrlý, 2011) publikovaném v časopise *Funeral Quartal* bylo v roce 2006 pod správou obcí 3224 hřbitovů a pod správou církve 1525 pohřebišť. Soukromých pohřebišť se na území České republiky vyskytovalo v tomtéž roce 56, jeden takový hřbitov se nachází v obci Hluk u Uherského Hradiště.

Správa pohřebiště zahrnuje nejen práce spojené s pohřbíváním, ale také s údržbou pohřebiště, komunikací a okolní zeleně. Poplatky za pohřebnické služby jsou regulovány Cenovým věstníkem ministerstva financí, který je každoročně aktualizován (Stejskal a Šejvl, 2011).

3.3 Typologie hřbitovů

Hřbitovy lze dělit dle více charakteristik, které se vzájemně mohou doplňovat a prolínat. Řešení by ovšem vždy mělo respektovat fakt, že se jedná o místa, na kterých se vzdává úcta památce zemřelých. Níže jsou uvedeny nejčastější příklady členění hřbitovů:

Dle zákona

V zákonu č. 256/2001 Sb. o pohřebnictví jsou vymezeny hřbitovy dvou typů. Veřejná a neveřejná pohřebiště. Veřejná pohřebiště jsou taková, která jsou pod správou obce nebo církve. Veřejný charakter pohřebiště se vyznačuje tím, že na ploše hřbitova může být pohřben kdokoliv, nehledě na jeho vyznání a jiné sociální charakteristiky. Opačným případem jsou neveřejná pohřebiště (obr. 6), na kterých jsou pohřbívání pouze členové uzavřených společenstev. Jedná se zejména o řádové a židovské hřbitovy

(Šonská, 2012), z čehož vyplývá, že tyto hřbitovy jsou pod správou řeholních řádů, kongregací a náboženských společností.

Dle vztahu k sídlu

Dalším možným pohledem na typologii hřbitovů je jejich posuzování dle vztahu k sídlu. V této kategorii Ferianc (2012) vymezuje 4 typy pohřebišť, a to ty v historickém jádru, v širším centru sídla, v okrajových polohách intravilánu a posledním typem je hřbitov mimo intravilán.

Dle vztahu k okolní krajině

Otruba (2002) při hodnocení hřbitovů zohledňuje propojení okolní krajiny s plochami hřbitova. Kompozice může být sevřená tak, aby se uvnitř vytvořil vlastní život, nebo se naopak může přistoupit k propojení s dominantami krajiny a využití okolního terénu. Vztahem k okolní krajině je dáno i vnitřní uspořádání hřbitova a úprava vegetačních prvků.

Dle kompozice prostoru hřbitova

K vizuálnímu charakteru hřbitova se vztahuje rovněž charakteristika, dle které se dělí hřbitovy z hlediska členění prostoru na hřbitovy s *parkovou úpravou*, které mají jasně dané schéma, na přírodní hřbitovy s *přírodní úpravou* s nepravidelným schématem, na *smíšené* hřbitovy předchozích typu a na *lesní a přírodní* hřbitovy (Ferianc, 2012). Nejvíce schematizovaným typem hřbitova je hřbitov architektonický, který se vyznačuje výrazným členěním plochy a prostoru. Takovéto plochy jsou charakteristické vysokou hustotou uložených ostatků a umístěním výtvarných děl v areálu. Plochy jsou členěny využíváním takových architektonických prvků, jako jsou zídky, terasy a schodiště a dále architektonizovanými porosty (Otruba, 2002).

Hřbitovy s parkovou úpravou jsou, jak uvádí Otruba (2002), řešeny obdobně jako klasické parky, avšak do areálu jsou začleněny plochy pro pohřbívání, na kterých se uplatňuje nízká a střední vegetace, zatímco mimo pohřební plochy se využívá vysoká zeleň. Obdobně jako v klasických parcích bývají na ploše hřbitova umístěna umělecká díla, vodní prvky a jiná doplňková zařízení. Slavný hřbitov s takovou úpravou je hřbitov Clamart, který byl navržen architektem Robertem Auzellem.

Šonský (2002) dělí hřbitovy s přihlédnutím k výše uvedeným faktorům na lesní, městské, venkovské a vojenské hřbitovy a dále na urnové háje. Jedná se o nejvíce užívané členění, se kterým se lze v literatuře setkat. Každý z uvedených typů se odlišuje ztvárněním detailů a porostů, doprovodnými prvky a využitelností celkové plochy pro ukládání ostatků (Otruba, 2002). Zvláštní kategorií stojící mimo uvedené jsou pietní místa, která nejsou přímo místem pohřbu, ale slouží pro připomínku obvykle tragických osudů (více viz kapitola 3.5).

V současnosti se při projektování nových hřbitovů bere ohled mimo výše uvedeného na vazbu na infrastrukturu a důraz je kladen na hygienické podmínky stavby (více v kapitole 3.1.5 Legislativa). Je nutné zohlednit dopravní obslužnost, vedení inženýrských sítí, možné propojení s existující infrastrukturou a v neposlední řadě typ oplocení (Otruba, 2002).

Každý jednotlivý hřbitov je pro větší přehlednost dále členěn na oddíly, hrobová pole a hrobové řady. Jednotlivé části jsou od sebe vymezeny komunikacemi, z nichž některé musí být sjízdné (Otruba, 2002).

3.3.1 Lesní hřbitov

Lesní hřbitov je místem, pro jehož ztvárnění se, jak uvádí Otruba (2002), využívá stávající krajina, její prvky a původní porosty dřevin a bylin. První lesní hřbitovy se začaly objevovat na počátku 19. století. Základním principem, ze kterého se při návrhu lesního hřbitova vychází, je dodržení přírodního rámce prostředí (Šonský, 2002). Výhodné je, pokud se při jejich založení využije mladšího a středněvěkého porostu na okraji města (Hurych, 2010). Hroby nejsou umístěny dle předem určeného schématu, ale jsou volně rozmístěny v prostoru (Otruba, 2002). S tímto souvisí hlavní nevýhoda lesních hřbitovů, a to jejich prostorová náročnost (Šonský, 2002). Tento typ hřbitovů je značně variabilní a může nabývat mnoha podob, například může mít charakter lesa, luk se solitérami nebo remízky (Otruba, 2002). Při projektování hřbitova se pracuje nejen s původní vegetací, ale rovněž s přirozeným terénem. Pro úpravu jednotlivých hrobů jsou voleny výhradně takové taxony, které nenarušují přirozený charakter místa. Preferována je trvalá výsadba na úkor výsadby sezónní. Pro posílení dojmu z lesního prostředí je možné využít střídání světlých a temnějších partií (Šonský, 2002).

3.3.2 Městský hřbitov

Městské hřbitovy se nachází na okrajových klidných polohách s dobrou dostupností. Důležitou složkou takových hřbitovů jsou vzrostlé dřeviny. V případě, že se jedná o větší hřbitovní celek, je vhodné, aby byl rozdělen na několik pohledově oddělených částí.

Hřbitovy, které byly vybudovány dle starých koncepcí, mají hroby umístěny velmi hustě, což spolu s rostoucí oblibou kamene vedlo nájemce k tomu, aby se snažili ozelenit plochu výsadbou stromů přímo na hroby nebo v jejich těsné blízkosti. Tyto stromy nyní svým kořenovým systémem narušují hřbitovní zařízení a jsou závažným problémem v péči o hřbitovy. Moderní hřbitovy mají proměnnou kompozici a jednotlivá oddělení mají vlastní jednotnou koncepci (Šonský, 2002).

3.3.3 Venkovský hřbitov

Dle umístění hřbitova je možné usuzovat, ve které době byl venkovský hřbitov založen. Nejprve byly hřbitovy u kostelů uvnitř vesnice a později byly zakládány mimo zástavbu a s obcí byly spojeny alejemi. Stromy byly vysazovány i na hřbitovních plochách, a to zejména podél cest a obvodových zdí. Hroby se na venkovském hřbitově odlišovaly od hrobů na městském hřbitově bohatou výsadbou letniček a dvouletek. Tento rozdíl se již vytratil a i na venkovských hřbitovech jsou hroby překrývány kamennými deskami (Šonský, 2002).

3.3.4 Vojenský hřbitov

Vojenské hřbitovy (obr. 7) mohou stát jak samostatně, tak mohou být součástí městských nebo venkovských hřbitovů, na kterých jsou vymezeny jako samostatná oddělení. V centrálním prostoru se na tomto typu hřbitova umísťují výrazné architektonické prvky (Šonský, 2002). Hroby jsou trvale upraveny tak, aby jejich údržba nebyla náročná a bylo možné zachovávat požadovaný vzhled po celý rok.

3.4 Typologie hrobů

Existují dvě základní skupiny typu hrobů (obr. 8), které jsou určeny nakládáním s ostatky. Do jedné skupiny lze zahrnout místa, na která se ukládají pozůstatky, čím se rozumí lidské tělo. Další skupinou jsou místa, kde je možné ukládat ostatky. Pojem *ostatky* označuje pozůstatky po pohřbení do hrobu nebo po kremaci (Stejskal a Šejvl, 2011).

Pokud bylo tělo uloženo do země, jedná se o klasický hrob, případně hrobku. V případě kremace hovoříme buď o ukládání urn či samotného popela. Urny jsou ukládány v kolumbáriích, urnových hájích a urnových hrobech. Popel se ukládá vpichem nebo vsypem, případně dochází k jeho rozptýlu (Otruba, 2002).

Na všech typech hrobů se v různé míře vyskytují hrobová zařízení. Jako hrobové zařízení se označují betonové a kamenné prvky (krycí desky, pomníky apod.) a dále vázy a lampy (Stejskal a Šejvl, 2011).

3.4.1 Klasické hroby

Klasické hroby je možné dělit dle počtu osob v nich pohřbených, s čímž úzce souvisí velikost hrobu. Rozměry jednotlivého hrobu (obr. 9) se odvíjejí od rozměrů rakve. Šířka hrobu je 0,8 m a jeho délka nepřesahuje 2,1 m, pokud do rozměrů zahrneme náhrobek a obruby, rozměry se změni na šířku 1,2 m a délku 2,4 m (Šonský, 2002). Jednotlivé hroby jsou obvykle řazeny do hrobových řad. Samostatně stojí na hřbitovech dětské hroby o rozměrech 1,8 × 0,9 m. Na těchto hrobech by, jak uvádí Šonský (2002) měla převažovat květinová výzdoba. Mezi hroby v řadě je ponechán rozestup alespoň 0,3 m. Jednotlivé řady jsou propojeny komunikacemi; některé z těchto cest musí být sjízdné (Otruba, 2002).

Spojením dvou klasických hrobů vzniká *dvojhrob* (obr. 10), jehož šířka je dvojnásobná v porovnání s jednotlivým hrobem. Existují rovněž dvojhroby, ve kterých se ukládají rakve nad sebe; v tomto případě se šířka hrobu nemění. Větší než dvojhroby jsou *rodinné hroby* (obr. 11), které se nachází na pomezí mezi hrobkou a hrobem. Jejich výzdoba je nákladnější a okázalejší (Jandovská, 2002). Rozměry takovýchto hrobů včetně obruby jsou nejčastěji 2,4 × 2,5 m (Šonský, 2002). Posledním místem, kam je možné ukládat ostatky je *hrobka* (obr. 12) o obvyklých rozměrech 2,5 × 4 m. Hrobky byly v minulosti navrhovány architekty a byla na nich použita bohatá umělecká výzdoba. Mnohé z takových hrobek jsou cennými prvky hřbitovní architektury a jsou sledovány a obnovovány památkáři. Šonský (2002) uvádí, že květinová výzdoba těchto míst bývá bohatá, zatímco Jandovská (2002) popisuje hrobky jako místa, která se vyznačují tím, že dominujícími materiály v jejich úpravě jsou kámen a kov. Květinová výzdoba se dle Jandovské (2002) nejčastěji používá pouze v nádobách; volně rostoucí rostlinou často bývají stálezelené druhy keřů nebo břečťan.

3.4.2 Epitafní místa

Epitafní místa jsou zřizována za účelem uložení zpopelněných ostatků. Uložení probíhá do betonového sklípku, který se následně překryje epitafní deskou (obr. 13), která obsahuje jméno zemřelého a data narození a úmrtí. Epitafní deska, obvykle o délce hrany 0,5 m, je nejčastěji skloněná v takovém úhlu, aby příchozí mohl snadno identifikovat místo pohřbu. Vzhledem k rozměrům epitafních míst nejsou možné jejich další úpravy a zřizování ostatních hřbových zařízení. Okolí epitafních míst má parkovou úpravu, případně je doprovodná výsadba zcela omezena (Stejskal a Šejvl, 2011).

3.4.3 Kolumbária

Stěny, které slouží k ukládání uren, se nazývají kolumbária. Ve stěně jsou vytvořeny niky o rozměrech nejčastěji $0,5 \times 0,5 \times 0,5$ m, do kterých se ukládají jednotlivé urny. Stěny jsou řešeny architektonicky a mohou být buď volně stojící, nebo mohou být součástí krematoria či jiných nadzemních staveb na pohřebišti, velmi často jsou k tomuto účely využity obvodové hřbitovní zdi (obr. 14). Jednotlivé niky jsou obvykle zasklené, ale existují jiná řešení. Možností je například zakrytí urny kamennou deskou, případně deskou z jiného trvanlivého materiálu (Otruba, 2002). Výsadba v tomto případě není možná a je používána pouze sezónní výzdoba z vazeb a květin (Jandovská, 2002). Květiny a svíčky mohou být kladeny do jednotlivých nik nebo na společná místa (Otruba, 2002). V blízkosti kolumbária by se měla nacházet, jak uvádí Otruba (2002), plocha s lavičkami a výtvarnými díly určená k relaxaci.

3.4.4 Urnové hroby

Pro ukládání uren slouží urnové hroby (obr. 15), které mají čtvercový půdorys o délce hrany 1 m (Jandovská, 2002), případně 0,5 m a slouží pro uložení 16, respektive 4 uren. V tomto případě je možná stejná úprava jako u klasického hrobu (Jandovská, 2002) s přihlédnutím k faktu, že vrstva zeminy nad víkem kontejneru, ve kterém jsou uloženy urny, je minimálně 0,2 m, tedy o celý metr nižší, než u hrobu klasického (Otruba, 2002).

Šonský (2002) doporučuje ustoupit v případě urnových hrobů od kompozice jako u klasických hřbitovů a vytvořit opticky izolovaná oddělení o menší rozloze, která budou doplněna stromovými porosty.

3.4.5 Rozptylové loučky

Uložení popela na ploše hřbitova probíhá na rozptylových loučkách rozptylem, případně vpichem. Vpich je způsob uložení, při kterém se vyhloubí malá šachtička, do které se popel vsype (Otruba, 2002). Rozptyl je možné provádět pouze ve vegetačním období na dostatečně vzrostlém trávníku. Pro rozptyl obsahu jedné urny je zapotřebí 1–4 m². Místo a plocha rozptylu jedné osoby není nijak identifikovatelná na rozdíl od vsypových míst (viz níže) (Stejskal a Šejvl, 2011).

Úprava louček bývá dosti jednoduchá: plocha louky – obvykle souvislý travnatý pokryv, je ohraničena nejčastěji vyššími stálezelenými dřevinami (obr. 16) (Jandovská, 2002). Při zakládání rozptylové loučky je velmi důležitý výběr osiva, nejčastěji se používají směsi pro zakládání parterových nebo parkových trávníků. Výška drnu musí udržována nejméně na 4 cm tak, aby bylo možné volně rozptýlit popel mezi stébla. Pro údržbu trávníku rozptylové loučky je možno využívat stejné technologie jako na údržbu parterových nebo parkových trávníků (Stejskal a Šejvl, 2011). Výjimečně bývá trávník nahrazen květinovými záhony a nižšími dřevinami (Jandovská, 2002).

Vymezení od okolí je velice důležitým prvkem při návrhu vzhledu loučky a vedle stálezelených dřevin je pro tento účel možné využít například plůtky a terénní zlomy (Otruba, 2002).

Na rozptylové loučce bývá umístěna plocha, na kterou se zaznamenávají jména pohřbených, a rovněž místa, na která je možno pokládat květinové dary. Stejně jako v případě kolumbária by loučka měla být vybavena odpovídajícím mobiliářem, který umožní pozůstalým meditovat a rozjímat (Otruba, 2002). Dalším možným vybavením je tzv. flambon, což je místo, na kterém hoří věčný oheň (Stejskal a Šejvl, 2011).

3.4.6 Vsypová místa

Vsypová místa jsou jakousi obdobou rozptylové loučky, odlišují se od ní vyšší mírou organizovanosti. Popel je na travnaté ploše, která je ohraničena obrubníky, sokly nebo kamennými lemy (Stejskal a Šejvl, 2011), vsypán pod odkrytý drn do hloubky 0,6 m (Šonský, 2002), který se poté vrací zpět (Otruba, 2002). Plocha je dále v dokumentaci protknutá čtvercovou sítí, pomocí které se vymezují jednotlivá místa uložení ostatků, která jsou obvykle anonymní. Na jedno místo, jehož velikost obvykle nepřesahuje rozměry 0,2 × 0,2 m, je možno uložit i více ostatků. Úprava vsypových míst je dána krajovými zvyky a provozovatelem pohřebiště, který má pravomoc zakázat na daných plochách pokládání květinových darů a svíček (Stejskal a Šejvl 2011).

3.5 Pietní místa

Pietní místa nejsou místem samotného pohřbu, ale slouží k připomínce významných událostí spojených s tragickými událostmi. Prvními takovými místy byly na území České republiky smírčí kříže, které ve středověku značily místo náhlého nebo násilného úmrtí. Dalším důvodem pro budování nových pietních míst byly bitvy v 18. a 19. století a v českém prostředí pak nejvíce války světové. U vojenských pomníků (obr. 17) je typické, že nejsou v péči rodiny.

Dalším typem pietního místa jsou pomníčky obětí dopravních nehod, které se na území Čech začaly objevovat v 90. letech minulého století. Úpravy těchto míst jsou velmi individuální a obvykle se na takových místech objevují odkazy na osobnost zemřelého (obr. 18).

Pro úpravu pietních míst se využívají zejména trvanlivé materiály. Obvyklými materiály jsou kámen, kov nebo beton. Pro tato místa je charakteristické, že se v čase proměňují a výslednou podobu získávají po několika letech (Nešporová, 2013). Šonský (2002) uvádí, že součástí pietních míst je trvalá výsadba dřevin, které tvoří kulisu uměleckému dílu, nicméně není to pravidlem. Dále se pro úpravu pietních míst může využívat tvarovaná zeleň a trávnickové plochy.

O válečných pietních místech a válečných hrobech hovoří zákon č. 122/2004 Sb., který stanovuje práva a povinnosti v oblasti péče o tato místa. Zákon ukládá za povinnost majiteli hrobu, případně majiteli pozemku, zpřístupnit pietní místo veřejnosti pro vzdání úcty. Obce jsou povinny evidovat všechny válečné hroby a pietní místa na jejich území.

3.6 Vzhled a materiálová charakteristika hrobů

Pro provedení kvalitní konečné povrchové úpravy hrobu je nezbytné, aby uběhlo nejméně 9 měsíců od samotného pohřbu. Jedná se o dobu, která je nutná pro slehnutí zeminy a až po jejím uplynutí je možné vybudovat kvalitní základy pro kamenné lemy, obruby a podobně. Pouze u krycích desek není nutné dodržovat uvedenou lhůtu a je možné je vrátit na místo po jednom až dvou měsících (Stejskal a Šejvl, 2011).

3.6.1 Náhrobky a kříže

Typy náhrobků je možné vymezit dle užitých materiálů a jejich vzhledu. Nejčastěji se vyskytujícím typem jsou kamenné náhrobky, které mají podobu obelisku, krycí desky, pylonu nebo stély. Na hrobových místech se dále vyskytují dřevěné nebo

kovové kříže (Ferianc, 2012). Vždy však mají na hrobě dominantní postavení a měly by být prvkem, od kterého se odvíjí další úprava.

Na všech druzích kamenných náhrobků se mohou vyskytovat vedle údajů o zemřelém citáty z Bible, epitafy a náhrobní poezie. Výjimkou není ani plastické zpracování tohoto typu náhrobků (Ferianc, 2012). Vertikální náhrobky jsou umístěny v hlavě hrobu (Šonský, 2002).

Náhrobky jsou v městském prostředí negativně ovlivňovány exhalacemi (Šonský, 2002) a na jejich povrchu se usazují nečistoty a prachové částice, které je vhodné pravidelně odstraňovat, aby nedocházelo k narušování pojiv ve spárách. Ve stinných partiích je součástí péče o náhrobek odstraňování mechu a řas, které narušují vylučovanými látkami povrch kamene. Možné je na starých náhrobcích obnovit povrchovou úpravu a písmo a navrátit tak náhrobku původní vzhled.

Problémem současných hřbitovů je překrývání celých hrobů náhrobními deskami, což vede k ústupu zeleně ze hřbitovních ploch. Jedná se o trvalou, a téměř bezúdržbovou úpravu hrobu. Na náhrobní desky jsou následně umísťovány rostliny v nádobách, řezané květiny a jiná floristická výzdoba. Používání náhrobních desek má negativní dopady na rozkladné procesy probíhající v půdě a proto je v západních zemích Evropy jejich použití regulováno (Šonský, 2002).

3.6.2 Materiály

Mezi materiály, které se nejčastěji používají na pohřebištích, patří kámen, a to jak přírodní, tak umělý. Dále se na pohřebních plochách vyskytují kovové a keramické prvky (Stejskal a Šejvl, 2011). Méně často je pak použito sklo, plasty a dřevo.

K půdním pokryvům hrobů a hrobových polí je možné vedle použití rostlinného materiálu (více v samostatné kapitole 3.7) použít také skelnou drť, drcenou kůru, drcenou cihlu nebo kamennou drť, případně písek. Možností je celá řada a je možná i kombinace výše uvedených materiálů. Použitím drcených materiálů lze dosáhnout velmi efektního výsledku, který ale není trvalý a vydrží obvykle jednu sezónu (Šonský, 2002). Proto je vhodnější materiály používat spíše v doplňkové funkci a nestavět na nich celý koncept povrchové úpravy. U těchto materiálů existuje široká škála nabízených produktů, ať z hlediska barevnosti nebo frakce. V případě kamenných drtí Šonský (2002) doporučuje využívání drtí přírodních odstínů a větších frakcí. Kamenná drť, stejně jako ostatní materiály, může být využita v kombinaci s rostlinným materiálem, případně samostatně.

V roce 2015 byl v soutěži o nejlepší funerální design oceněn porotou návrh náhrobku od Petry Krausové. Náhrobek je tvořen různými materiály, které se kladou ve vrstvách nad sebe a symbolizují tak jednotlivé fáze lidského života. Lze využít téměř libovolné kombinace vhodných materiálů pro tento účel. V soutěži byly dále přihlášeny návrhy náhrobků z pohledového betonu a z Cortenu. Z výše uvedeného vyplývá, že je možné využít mnoho materiálů a výsledek vždy závisí na kreativité tvůrce.

Dřevo

Dřevo není typickým materiálem používaným pro úpravu hřbitovů, jelikož je jeho trvanlivost z uváděných materiálů nejnižší, což neodpovídá současným požadavkům na bezúdržbovost úprav. Výrazným prvkem, pro jehož výrobu je používáno dřevo, jsou kříže označující jednotlivé hroby. V nabídce pohřebního sortimentu se objevují dřevěné kříže vyráběné z dubového, smrkového a modřínového dřeva. Pro ochranu dřeva před vnějšími vlivy jsou kříže lakovány a mořeny. Mořením se dřevo nejen chrání, ale je možné změnit jeho barevnost. Starou metodou ochrany dřeva je rovněž jeho opalování, což je proces, při kterém se nejen zvýší jeho odolnost, ale také dojde ke zvýraznění jeho struktury.

Kámen

Z přírodního kamene je nejobvyklejší použití žuly, mramoru, syenitu (Stejskal a Šejvl, 2011) a pískovce. Používání jednotlivých druhů kamene podléhá trendům, například v období první republiky byla velice oblíbená černá žula ze Švédska (Brestovský, 2011). Při použití kamene není pro jeho konečný vzhled určující pouze zvolený druh, ale rovněž způsob opracování. Používají se kameny broušené, které jsou srovnány pouze hrubým kotoučem a zůstávají drsné a matné. V kontrastu s předchozím opracováním je leštění kamene, což je operace, při které se kámen vybrousí dohladka a vyleští. Další možností je štokování, při kterém se nástrojem o různé hrubosti (tzv. pemrlice) kámen poklepává a vytváří se zrnitý povrch, při použití této úpravy jsou následně kamenné prvky opáskovány. To znamená, že na jejich hrany se připojí pásek, který byl upraven dlátem tak, aby byl zrnitý pouze v jednom směru. Štokování a opáskování nabízí rozsáhlou škálu možností, neboť je možné volit a vzájemně kombinovat různé míry hrubosti pemrlice a dláta. Pro získání vzhledu podobného lomovému kameni se používá prýskání. Ve 20. století byl přírodní kámen nahrazován teracem (Ferianc, 2012), což je armoovaná betonová deska, jejíž povrch je tvořen

směsí cementu a kamenné drti (Stejskal a Šejvl, 2011). Do směsi je možné přidávat barviva a kombinovat různobarevné druhy drtí, čímž je možné docílit téměř jakékoli barevnosti, která je žádána.

Kov

Kovové prvky se objevují při tradičních úpravách hrobů nejčastěji v kombinaci s kamenem (obr. 19). Používány jsou kovy jako železo a jeho slitiny, měď, bronz a nově se objevují prvky hliníkové a zinkové. Kovy jsou využívány k tvorbě jemných akcentů a ztvárnění detailů. Časté je využití kovů pro výrobu rámců kovových prvků.

Na hřbitovech se, zejména v minulosti, objevovaly více či méně zdobné litinové kříže s černou povrchovou úpravou na kamenném podstavci.

Při užití kovových materiálů je nutné klást velký důraz na kvalitní povrchovou úpravu, aby kov nekorodoval a nedocházelo tak k vizuální degradaci celého prvku.

Sklo

Sklo je materiál, který se objevuje nejčastěji na epitafních místech, kde jsou jím překrývány epitafní desky. Mezi sklo a kámen je možné vložit fotografie a ozdobné doplňky.

Z černého leštěného skla, které se nazývá opaxit (obr. 20), jsou vyráběny náhrobní desky a doplňky hrobů. Do opaxitu je možné pískováním vybrousit požadované nápisy a ozdobné motivy. Stejně jako opaxit je možné využít i čiré sklo, které se také využívá pro výrobu samotných náhrobků.

3.7 Rostliny pro úpravu hrobů

Rostliny jsou zcela neodmyslitelnou součástí každého pohřebiště a jsou jeho základní složkou. Jejich správným využitím je možné odlehčit tíhu místa a pohřebiště sjednotit a zdůraznit jeho architektonické řešení (Otruba, 2002). Následující kapitoly jsou věnovány této problematice.

Pozitiva rostlin nejsou jen estetická, ale také ekologická. Rostliny mohou napomoci průběhu rozkladu uložených těl a také slouží svým krytem k ochraně půdy (Stejskal a Šejvl, 2011). Při výběru rostlin je vhodné mimo jiného zohlednit vzhled a materiál náhrobků.

3.7.1 Faktory ovlivňující použití rostlin

Použití rostlin na daném stanovišti ovlivňují stanovištní podmínky, mezi které se řadí půdní a světelné podmínky a faktory teplotní a vlhkostní (Šonský, 2002). Dále pro použití rostlin na hrobech platí specifická pravidla, která se týkají zejména výsadby stromů. Je nutné zohlednit omezení, která jsou dána velikostí hrobového místa a neopomenout možné poškození hrobových zařízení kořenovým systémem. Druhy rostlin pro úpravu hrobu jsou voleny dle požadavků na náročnost údržby, odolnosti vůči škůdcům a mrazu.

Výsadbu je vhodné přizpůsobit stanovištním podmínkám co nejvíce, jelikož je možné tak snížit nároky na péči a je vyšší pravděpodobnost, že bude dosaženo kýženého efektu.

3.7.2 Zakládání výsadeb

Popsaná technologie zakládání výsadeb výsadbou byla zpracována dle Šimka (2010). První fází zakládání je příprava záhonu, v tomto případě povrchu hrobu. Příprava spočívá v obdělání půdy rytím a hrabáním, případně je možné obdělat půdu nakopáním. Následně se do půdy zapravují minerální hnojiva a kompost. Tyto činnosti jsou následovány výsadbou, po které následuje rozvojová péče, do které spadá zálivka, odplevelení výsadby a její případné okopání a odstraňování odkvetlých částí. Součástí přípravy záhonu je chemické odplevelení ploch, které ale, jak uvádí Šonský (2002), není na pohřebištích možné, proto je nutné pečlivé mechanické vyčistění plochy.

Vaněk (1940) upozorňuje, že před výsadbou je vhodné před výsadbou určit místo, na které bude kladena floristická výzdoba, aby nebyla poškozována výsadba.

3.7.3 Dřeviny

Dřeviny jsou základním formujícím činitelem hřbitovů. Umístěním, barvou a tvarem dodávají místu pietní charakter. Takovéto vnímání stromů je nám dáno již od starověku, kdy tehdejší národy věřily, že strom je symbol spojení člověka s přírodou. Strom má svojí energií nebožtíka ochraňovat a usnadnit mu přístup k jiným formám života (Ferianc, 2012).

Pro úpravu hrobů je sortiment dřevin velice omezený z důvodu velmi omezeného prostoru a možné výšky vzrůstu, jelikož by neměl být překryt náhrobek. Z tohoto důvodu se doporučují pouze dřeviny, jejichž výška v dospělosti nepřekračuje 0,2 m

a dobře snáší řez. Šonský (2002) doporučuje, aby podíl výsadby půdokryvných nepřesáhl 60 % plochy hrobu.

Dalším faktorem, který ovlivňuje volbu druhu, je požadavek na celoroční působení v kompozici. Proto jsou častěji než opadavé listnaté dřeviny voleny listnaté stálezelené a jehličnaté druhy.

Příklady listnatých stálezelených rodů, které je možné pro úpravu hrobu použít, jsou skalník (*Cotoneaster*), barvínek (*Vinca*), tlustonitník (*Pachysandra*) a břečťan (*Hedera*). Všechny uvedené druhy je možné použít jako půdní pokryv. Vyjmenovány jsou v pořadí od druhu nejvíce náročného na světlo po druh (břečťan), který snáší hluboké zastínění (Šonský, 2002). Břečťan i barvínek uvádí jako vhodnou rostlinu již Vaněk v roce 1940, který je doporučuje pro použití na neošetřovaných hrobech.

Z jehličnatých druhů je časté použití jalovce polehlého (*Juniperus horizontalis*) a jeho kultivarů, z nichž některé mohou na podzim vybarvovat. Dalším druhem vybarvujícím na podzim, který je vhodný pro použití na hroby je mikrobiota křížmolvstříčná (*Microbiota decussata*) (Šonský, 2002).

Na hřbitovních plochách se výrazně nedoporučuje výsadba dřevin s bobulemi (*Ligustrum vulgare*, *Sambucus nigra*), jejichž barviva by mohla zanechávat neodstranitelné skvrny na kamenných hrobových zařízeních (Stejskal a Šejvl, 2011).

3.7.4 Byliny

Byliny, tedy rostliny, jejichž nadzemní části nedřevnatí, na hrobech jsou neodmyslitelnou součástí jejich úprav v českém prostředí. Dle délky jejich životního cyklu jsou děleny na letničky, dvouletky a trvalky. Délka jejich života ovlivňuje i životnost výsadeb, které se rozlišují na výsadby sezónní a výsadby trvalé.

Pokud je hrob upravován *sezónní výsadbou*, prakticky to znamená, že se na jeho ploše vystřídají během jednoho roku 2 skupiny rostlin. Jednou skupinou jsou letničky, které se vysazují obvykle v druhé polovině května a na stanovišti působí pouze v letních měsících. Následně je výsadba letniček nahrazena dvouletkami, které zajistí požadovaný efekt na podzim a na jaře. Dvouletky je možné kombinovat s cibulovinami (Šonský, 2002). Jedná se o náročnější způsob výsadby, který vyžaduje zvýšenou pozornost při údržbě. Letničkové výsadby je nutné udržovat v bezplevelném stavu a dbát o zálivku.

Z důvodu pravidelného střídání rostlin na stanovišti je nezbytné, aby byla půda bohatá na živiny, nebo aby jí byly živiny dodávány (Šonský, 2002). Hnojení je možné

provádět zároveň s pravidelnou zálivkou vodou, která je obohacena o požadované živiny.

Dalším typem výsadby je *výsadba trvalá*. Vzhledem k očekávání vytrvání výsadby na stanovišti několik let je nutné dbát zvýšené pozornosti při jejím zakládání, a to zejména na důkladné odplevelení plochy. Vhodná je aplikace hnojiv v průběhu vegetace ve formě zálivky (Šonský, 2002).

Byliny se, jak bylo řečeno výše, dělí dle délky životního cyklu. Následuje stručný popis jednotlivých skupin:

Letničky

Letničky jsou takové druhy rostlin, které v jednom vegetačním období prodělají celý životní cyklus. Z toho vyplývá, že letničky jsou součástí sezónních výsadeb, které jsou každoročně obnovovány.

Letničky jsou, jak uvádí Machovec a Jakábová (2006) rostliny otevřených stanovišť, což znamená, že jejich areál přirozeného výskytu je na narušovaných stanovištích, na kterých se nevyvinulo dřevinné nebo bylinné patro. Z původu letniček vychází jejich požadavky na stanoviště a to, že vyžadují otevřené plochy a dostatek slunečního svitu, případně plné slunce. Letničky jsou nevhodnými rostlinami pro použití do stínu, sucha a vlhka (Hurych, 2011).

Spolu s dvouletkami mají letničky hlavní podíl na úpravě hrobů. Jejich prostřednictvím možné oživit kompozici pestrými barvami. Přesto letničková úprava z hrobů ustupuje, jelikož se jedná o na údržbu náročný typ výsadby a je nutné ji každoročně obnovovat. Letničky jsou typickými rostlinami venkovských hřbitovů. (Šonský, 2002).

Pro použití na hrobech je vhodné využívat nízké druhy s co nejdelší dobou kvetení, takovým druhem je například nestařec mexický (*Ageratum houstonianum*), který díky schopnosti remontovat kvete celé léto. Mezi další letničky, které doporučuje Šonský (2002) pro výsadbu na hrobech patří netýkavky (*Impatiens*), lobelka drobná (*Lobelia erinus*), tařicovka přímořská (*Lobularia maritima*), aksamitník (*Tagetes*) a další nenáročné druhy.

Cennou letničkou pro úpravy hrobů je begonie stálékvětoucí (*Begonia ×semperflorens*), která je ozdobná nejen květem ale i listem. Na stanovišti působí od výsadby až do zámrazu a je vhodná pro výsadby do polostínu. Druhy

okrasnými barvou listů jsou například jako solitera používaný pochvatec šišíkovitý (*Solenostemon scutellarioides*) a echeverie (*Echeveria*) (Šonský, 2002).

Dvouletky

Machovec a Jakábová (2006) popisují dvouletky jako rostliny, které stejně jako letničky vytvoří semena pouze jednou za život, ale jsou schopny přezimovat. Do skupiny dvouletek jsou, kromě těch pravých (*Campanula medium*, *Alcea rosea*), řazeny trvalky, jejichž květ je nejpůsobivější v prvním roce po vysazení a označují se za dvouletky nepravé. Do této skupiny se řadí macešky (*Viola* × *wittrockiana*) a sedmikráska (*Bellis*).

Dvouletky jsou, jak uvádí Šimek (2014), nejčastěji součástí smíšených záhonů, konkrétně těch každoročně obnovovaných. Velmi charakteristické je jejich použití v kombinaci s cibulovinami. Výsadba dvouletek bývá zakládána koncem září a v první polovině října (Kuřková, 2013)

Ceněnou dvouletkou jsou macešky, které kvetou již na podzim v prvním roce a na jaře v roce druhém. Dále se v kompozicích uplatňují sedmikráska a pomněnky (Hurych, 2011).

Trvalky

Trvalky, jak vyplývá z jejich názvu, jsou rostliny vytrvalé, které v ČR přezimovávají a kvetou více let. Na rozdíl od letniček lze trvalky použít na širokou škálu stanovišť, a to i na ta extrémní (Šonský, 2002). Tyto možnosti jsou dány různorodým původem trvalek, které ve svém přirozeném prostředí tvoří složité fytoocenózy (Machovec a Jakábová, 2006). Trvalky v kompozici nepůsobí pouze svým květem, ale také barvami a tvary listů a habitem.

Šonský (2002) rozděluje trvalky vhodné na úpravu hrobů na skupinu půdopokryvných druhů a na skupinu rostlin, které se používají jako solitery a pro úpravu přední části u pomníku.

Mezi půdopokryvné vhodné na hroby jsou řazeny například acéna Buchananova (*Acaena buchananii*), čistec (*Stachys*), dryádka (*Dryas*), mateřídouška (*Thymus*), šanta (*Nepeta*) a zběhovec plazivý (*Ajuga reptans*). Tradičně užívanou soliterou jsou bohyšky (*Hosta*) (Šonský, 2002).

Do skupiny trvalek se zařazují také takové rostliny, které přečkávají nepříznivá období ve formě cibulí nebo hlíz. Jedná se o rostliny, které je možné využívat v jak

každoročně obnovovaných výsadbách, tak ve výsadbách každoročně neobnovovaných. Cibulnaté rostliny jsou v období svého působení velmi výrazné, ale toto období trvá pouze krátce. Hlíznaté rostliny, které jsou vysazovány na každoročně obnovované záhony, jsou svými vlastnostmi velmi podobné letničkám. To znamená, že jsou velmi náročné na přípravu stanoviště a na následnou péči (Kuřková, 2013)

3.7.5 Floristická výzdoba

Již u prvních kulturních národů jsou pohřby spojovány s květinovými dary (Jaroňová, 2010). Květiny sloužily a slouží pozůstalým k vyjádření úcty k zemřelému.

Učebnice floristiky (Bittnerová, 2007) řadí smuteční floristiku mezi zakázkovou vazbu. Při tvorbě se vychází z individuálního přání zesnulého a pozůstalých. Do kategorie smuteční floristiky patří smuteční věnce a kytice, dekorace rakve a urny a květinová výzdoba při obřadech.

Floristická výzdoba se na hrobech objevuje v průběhu celého roku. Dle průzkumu Šonské (2002) pozůstalí navštěvují hřbitovy zejména o Vánocích a Dušičkách. Velikonoce nebyly respondenty považovány jako důvod k návštěvě. Díky tomuto průzkumu je možné předpokládat, že sezónní výzdoba bude reflektovat právě tyto společenské zvyky.

Prvním okamžikem, při kterém je na hrob kladena floristická výzdoba je okamžik úpravy hrobu po obřadu, kdy se ukládají věnce a kytice na hrob tak, že dary od nejbližších jsou u hlavy a k nohám se ukládají dary přátel a kolegů. Jediná kytice, která se ukládá přímo s rakví do hrobu, je ta od vnoučat. Kytice má ustálenou barevnost danou používáním bílých stuh a bílých květin (Stejskal a Šejvl, 2011). Stejně barvy se užívají na kyticích při pohřbech dětí a svobodných lidí (Jaroňová, 2010).

V průběhu roku se na hroby ukládají smuteční věnce (obr. 21), kříže, kytice, vypichovaná aranžmá do nádoby (obr. 22), sesazované nádoby a další obdoby uvedených dekorací. Svátkem, při kterém jsou hroby nejintenzivněji zdobeny, jsou Dušičky. Na hroby se pokládají věnce, které jsou rozlišovány dle materiálu, ze kterého je vyrobeno jejich tělo (Bittnerová, 2007).

Smuteční věnce jsou nejtypičtějším aranžmá smuteční floristiky. Barevné kombinace jsou na věncích spíše tlumené a výrazně je zastoupena zelená barva symbolizující věčný život. Tvar věnce tento dojem umocňuje. Zelená barva, je kvůli svému významu zastoupena na všech typech aranžmá. Nejvíce trendovou dekorací z výše jmenovaných je aranžmá ve tvaru kříže (Jaroňová, 2010), nicméně u každého

typu aranžmá záleží na invenci floristy, který může využitím netradičních materiálů a postupů docílit zajímavého netradičního efektu. Při tvorbě je možné využít informací o zemřelém a připravit mu takovou květinovou výzdobu, která bude souviset s jeho zálibami.

Pro smuteční floristiku je typické využívání řezaných chryzantém, gerber, lilí a karafiátů, avšak žádná květina není pro smuteční vazbu nevhodná. Vzhledem k bohaté celoroční nabídce je možné využívat i druhy méně obvyklé a jiné materiály, jako například proutí a exotické plody. Florista by měl zohledňovat při své tvorbě sezónní nabídku a například na jaře je vhodné využít širokou nabídku tulipánů a v létě gladiolů. (Keclíková, 2010).

Užití floristické výzdoby na hřbitově je specifické tím, že je nutné volit materiály tak, aby odolávaly povětrnostním podmínkám a nedocházelo použitými materiály ke znečišťování hrobových zařízení (Bittnerová, 2007). Na zřetel je nutné tuto informaci brát zejména v podzimním období, pro které je jinak doporučováno využívání barevnosti právě dozrálých plodů.

3.7.6 Symbolika rostlinného materiálu

Při výběru rostlin je možné brát v potaz také jejich symboliku, která vychází z historických tradic a zvyklostí. Vzkříšení a naděje na posmrtný život symbolizují stálezelené rostliny. Bílá barva květů je pokládána za barvu smuteční; v tomto případě se ale spíše jedná o zvyk plynoucí z jejich častého využívání při smutečních příležitostech. Červená barva je v křesťanství barvou utrpení a všeobecně je symbolem bolesti a lásky. Stejný význam se přikládá růžím. Vítězství nad smrtí symbolizují palmové snítky a olivové ratolesti. V prostředí střední a severní Evropy byl tento význam přenesen na zimostráz obecný (*Buxus sempervirens*). Rostlinou, která symbolizuje bolest a hřeby při ukřižování, jsou karafiáty. Chryzantéma zobrazuje sílu proti zlým silám a lásku, která překonává smrt. Známý tradiční význam mají bílé lilie, které jsou symbolem naděje a nevinnosti (Vlasáková, 2011).

Janečková (2000) uvádí ve své práci mnoho zástupců rostlin spojených přímo se smrtí. Patří mezi ně řebříček (*Achillea*), sasanka (*Anemone*), narcis (*Narcissus*), tulipán (*Tulipa*) a další. Smrt je podobná spánku, což symbolizují narcisy (*Narcissus*), další rostlinou odkazující na spánek je mák setý (*Papaver somniferum*), jehož motiv se dle Faiglové (2015) užívá jako dekor reliéfů náhrobků. Mák není jen symbolem spánku.

Úzce je spjat s lékařstvím a jeho svazky jsou vkládány andělům a truchlícím ženám do rukou.

Další druhy byly uvedeny jako rostliny mrtvých, mezi ně patří aksamitník (*Tagetes*) a svatolína cypřišová (*Santolina chamaecyparissus*). Brambořík (*Cyclamen*) je rostlinou připomínající srdce, které krvácí bolestí. Irisy se vysazují na hroby žen a zastupují odpuštění hříchů (Janečková, 2000).

Šišky borovic a smrků využívané ve floristické výzdobě (obr. 23) jsou symbolem plodnosti a štěstí. Stejně jako u stálezelených stromů, jsou jejich plody spojeny s nesmrtelností. Šišky byly v uvedeném významu používány již ve starověku a objevují se na křesťanských i židovských hrobech (Faiglová, 2015).

4 Materiál a metody

4.1 O lokalitě

4.1.1 Lokalizace

Hřbitov, na jehož plochy byly navrženy osazovací plány vybraných hrobových polí, se nachází na severovýchodním okraji města Příbram (obr. 24) ve Středočeském kraji. Hlavní vstup do areálu je na východě na ulici Jinecká, vedlejší vstup se nachází na opačné straně hřbitova v ulici Primáře Václava Trnky. Řešené území se nachází v nadmořské výšce 525 m n. m.

Areál hřbitova je velmi dobře dostupný pro pěší, nachází se 500 metrů od zastávky MHD. V areálu je rovněž u hlavní brány umístěno parkoviště.

4.1.2 Současný stav

Příbramský hřbitov je rozdělen zdí na západní a východní část. Východní část se nazývá Sad vzpomínek. V Sadu vzpomínek se nachází urnová a epitafní místa. Dále je v této části rozptýlová loučka a památník padlých ve druhé světové válce.

V západní části nazývané Starý hřbitov je v centru plochy kaple, která je obklopena klasickými hroby. Dále se v této části nachází historická oddělení s rodinnými hrobkami, památník zesnulým horníkům při důlním neštěstí v roce 1892 a památníky k oběma světovým válkám. Součástí Starého hřbitova je také čestné pohřebiště, místa pro dětské hroby a nové oddělení.

Hřbitov je ve správě Technických služeb Příbram, které se starají o provoz pohřebiště a práce s ním spojené. Hřbitovní plochy jsou porostlé vzrostlými opadavými dřevinami, které příjemně dotváří atmosféru místa. Na Starém hřbitově zcela chybí technické vybavení.

Na příbramském hřbitově je patrný současný fenomén všech hřbitovů, a to překrývání celých hrobů kamennými deskami.

4.1.3 Přírodní charakteristiky území

Město Příbram je součástí Příbramské pahorkatiny, která je součástí Brdské vrchoviny. V zájmovém území se dle půdních map mísí dva půdní typy. Převládajícím typem je mezobazická kambizem, v jižním cípu hřbitova se nachází modální pseudogleje. Na ploše hřbitova se ale nachází zejména antropozem, jelikož se jedná o území silně ovlivněné činností člověka. Celé území je odvodňováno řekou Litavkou.

Příbram spadá do mírně teplé klimatické oblasti MT5, která je teplotně a srážkově průměrná. Roční průměr srážek se pohybuje mezi 600 až 650 milimetry a průměrná roční teplota se pohybuje okolo 7 °C (Dejmal, 2001).

4.2 Metodika

Při terénním průzkumu zájmové lokality byly vybrány tři hroby, na jejichž plochy byly následně navrženy osazovací plány. Při jejich tvorbě byly zohledněny již použité materiály a okolní prostředí. Osazovací plány a grafické přílohy byly zpracovány v programu Zoner Callisto 5.

Ceny použitých materiálů vychází z nabídky zahradnictví v Příbrami, konkrétně zahradnictví Volák a zahradnictví Vila Obora. Ceny pracovních operací byly určeny dle Katalogu popisů a směrných cen stavebních prací vydaným ÚRS PRAHA pro rok 2014.

5 Výsledky

5.1 Plocha 1

První řešenou plochou je rodinný hrob. Cílem bylo vytvořit takový osazovací plán z letniček, který umožní zachování alespoň jednoho ze dvou kusů zimostrázu vřezelého (*Buxus sempervirens*), který se v současné době na ploše nachází. Při návrhu byl zohledněn rovněž typ použitého náhrobku.

Hrob bude osázen víceúrovňově. To znamená, že budou použité druhy různě vysoké a na hrobu budou rozmístěny tak, aby se jejich výška snižovala od dominantního zimostrázu. Pro osázení největších ploch byl vybrán žlutolistý kultivar druhu *Alternanthera tenella*. Tato spíše nenápadná rostlina byla doplněna nestařcem americkým (*Ageratum houstonianum*), který je cenný velmi dlouhou dobou kvetení. Tuto jeho vlastnost je nutné podpořit odstraňováním již odkvetlých květů. Výraznou barvu do návrhu vnáší *Petunia hybrida multiflora*, u níž byl zvolen kultivar vysoký až 35 centimetrů, který je vhodný pro použití na záhonech.

ROZPOČET:

Tabulka 1: Cena materiálu pro realizaci plochy 1 bez DPH

materiál	množství	cena za kus bez DPH (Kč)	cena celkem (Kč)
<i>Alternanthera tenella</i> 'Chartreuse'	27 ks	12,90	348,30
<i>Ageratum houstonianum</i> 'White'	15 ks	16,80	252,00
<i>Petunia hybrida multiflora</i> 'Brigitta F1'	18 ks	20,75	450,00
Zahradnický kompost	40 l	102,70	102,70
Cena celkem			1 153,00

Tabulka 2: Položkový rozpočet pro plochu 1

POLOŽKOVÝ ROZPOČET						
p.č.	č. položky	název položky	měrná jednotka (MJ)	cena (Kč) za MJ	celkové množství	cena celkem (Kč)
1	185 80-5212	Odstranění květinových výsadeb z porostu z plochy do 100 m ² v rovině nebo na svahu do 1:5 z trvalek	m ²	1,48	3,52	5,21
2	185 80-5213	Odstranění květinových výsadeb z porostu z plochy do 100 m ² v rovině nebo na svahu do 1:5 z cibulovin	m ²	2,27	3,52	7,99
3	111 21-2211	Odstranění nevhodných dřevin, průměr kmene do 100mm, výška do 1 m na rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	19,40	1	19,40
4	185 80-2112	Hnojení půdy v rovině nebo na svahu do 1:5, vitahumem, kompostem	t	308,00	0,0138	4,25
5	M	Zahradnický kompost, Forestina, 40 l	ks	102,70	1	102,70
6	183 40-3111	Obdělání půdy rytím hl. do 200 mm v zemině tř. 1 až 2 v rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	15,30	3,52	53,86
7	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním v rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	2,32	3,52	8,17
8	183 20-5111	Založení záhonu pro výsadbu rostlin v rovině nebo na svahu do 1:5 v zemině 1 až 2	m ²	10,10	3,52	35,55
9	183 10-1113	Hloubení jamek pro vysazování rostlin v zemině tř. 1 až 4 bez výměny půdy v rovině nebo na svahu do 1:5, objem přes 0,01 do 0,02 m ³	kus	9,21	60	552,60
10	183 21-1322	Výsadba květin do připravené půdy se zalitím – květin hrnkovaných přes 80 do 120 mm	kus	12,60	60	756,00
11	M	Výsadbový materiál (bližší specifikace v seznamu použitých materiálů)	kus		60	1 050,30
Cena celkem bez DPH						2 596,03
DPH základní sazba					21%	545,17
Cena celkem s DPH						3 141,20

5.2 Plocha 2

Úprava plochy 2 byla cíleně navržena velmi jednoduše. Záměrem bylo vytvoření plochy, která bude vhodným doplňkem k architektonizujícímu náhrobku a k rozmístěným kamenným deskám. Na zmíněné desky budou umístovány větve, květiny a osazované nádoby, které budou reflektovat současné roční období. Díky jednoduchému podkladu bude možné, aby byla sezónní výsadba výraznější a výstřednější.

Kamenné desky budou vyrobeny z leštěného černého gabra, aby korespondovaly s materiálem užitým na náhrobku. Rozměry jednotlivých desek jsou 0,4 × 0,4 metru u největší desky ve středu hrobu, u náhrobku bude usazena deska o rozměrech 0,25 × 0,25 metru a poslední deska, která bude umístěna nejdále od náhrobku, má hranu o délce 0,3 metru.

ROZPOČET:

Tabulka 3: Cena materiálu pro realizaci plochy 2 bez DPH

materiál	množství	cena za kus bez DPH (Kč)	cena celkem (Kč)
<i>Sagina subulata</i>	19	30,80	585,20
<i>Sempervivum hybridum</i> 'Black Velvet'	13	22,92	297,96
kamenná deska	3	1 120,00	3 360
Cena celkem			4 243,16

Tabulka 4: Položkový rozpočet pro plochu 2

POLOŽKOVÝ ROZPOČET						
p.č.	č. položky	název položky	měrná jednotka (MJ)	cena (Kč) za MJ	celkové množství	cena celkem (Kč)
1	185 80-5212	Odstranění květinových výsadeb z porostu z plochy do 100 m ² v rovině nebo na svahu do 1:5 z trvalek	m ²	1,48	2,1	3,11
2	185 80-5213	Odstranění květinových výsadeb z porostu z plochy do 100 m ² v rovině nebo na svahu do 1:5 z cibulovin	m ²	2,27	2,1	4,77
3	183 40-3111	Obdělání půdy rytím hl. do 200 mm v zemině tř. 1 až 2 v rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	15,30	2,1	32,13
4	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním v rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	2,32	2,1	4,87
5	183 20-5111	Založení záhonu pro výsadbu rostlin v rovině nebo na svahu do 1:5 v zemině 1 až 2	m ²	10,10	2,1	21,21
6	183 10-1113	Hloubení jamek pro vysazování rostlin v zemině tř. 1 až 4 bez výměny půdy v rovině nebo na svahu do 1:5, objem přes 0,01 do 0,02 m ³	kus	9,21	45	414,45
7	183 21-1312	Výsadba květin do připravené půdy se zalitím - trvalky	kus	9,53	17	162,01
8	183 21-1322	Výsadba květin do připravené půdy se zalitím – květin hrnkovaných přes 80 do 120 mm	kus	12,60	28	352,80
9	M	Výsadbový materiál (bližší specifikace v seznamu použitých materiálů)	kus		45	883,16
10	M	Kamenné desky	kus	1 120,00	3	3 360,00
Cena celkem bez DPH						5 238,51
DPH základní sazba					21%	1 100,10
Cena celkem s DPH						6 338,61

5.3 Plocha 3

Úprava plochy 3 se odvíjí zejména od použitého dřevěného kříže užitého v současné úpravě. Cílem bylo vytvořit jednoduchou úpravu hrobu odpovídající jednoduché úpravě kříže. Návrh předpokládá výměnu lemů hrobu, jejich nahrazení smrkovými hoblovanými hranoly o rozměrech 90 × 90 milimetrů a sejmutí nevyhovující svrchní vrstvy kryjící povrch hrobu.

Plocha bude osázena druhy suchomilnými, proto bude na stanovišti upravena půda tak, aby těmto druhům vyhovovalo. Konkrétně se jedná o úpravu půdního profilu tak, aby se zvýšila jeho propustnost.

V prostřední části bude vyskládán lámaný vápenec o různých, blíže nespecifikovaných rozměrech ve vrstvách tak, aby působil co nejpřirozenějším dojmem. Vznikající spáry mezi jednotlivými kameny budou vyplněny substrátem složeným z písku, ornice a drobného štěrku v poměru 2:1:2 (Bíba, 2009). Do substrátu bude nasazena barevná směs netřesk hybridů (*Sempervivum hybridum*). Možné je využít například *Sempervivum hybridum* 'Loniger' se svěže zelenými listy v kombinaci se *Sempervivum hybridum* 'Noir' a *Sempervivum hybridum* 'Bloody Mary' s tmavě červenými listy. Dále je možné vmístit druhy netřesků s listy vícebarevnými. Jedná se například o kultivary 'Boromir', 'Gloriosum' a 'Grünschnabel'. Do směsi netřesků mohou být přidány další suchomilné druhy, jako například lomikámen (*Saxifraga*) a rozchodník (*Sedum*).

Tabulka 5: Cena materiálu pro realizaci plochy 3 bez DPH

materiál	množství	cena za kus bez DPH (Kč)	cena celkem (Kč)
<i>Delosperma</i> 'John Proffitt'	24	27,65	663,60
<i>Sempervivum hybridum</i>	15	20,54	308,10
písek 0/4 (kg)	10	6,40	6,40
štěrk 8/32 (kg)	10	6,70	6,70
smrkové hranoly	4	142,79	571,16
Cena celkem			1 814,28

Tabulka 6: Položkový rozpočet pro plochu 3

POLOŽKOVÝ ROZPOČET						
p.č.	č. položky	název položky	měrná jednotka (MJ)	cena (Kč) za MJ	celkové množství	cena celkem (Kč)
1	183 90-2145	Odstranění zeminy nebo substrátu o tl. vrstvy do 100 mm z nádoby o ploše přes 2,00 do 3,00	m ²	kus	272,00	272,00
2	183 40-3111	Obdělání půdy rytím hl. do 200 mm v zemině tř. 1 až 2 v rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	15,30	2,1	32,13
3	M	Zlepšující materiály (bližší specifikace v seznamu použitých materiálů)	kg		20	6,55
4	M	Smrkové hranoly	kus	142,79	4	571,16
5	183 40-3153	Obdělání půdy hrabáním v rovině nebo na svahu do 1:5	m ²	2,32	2,1	4,87
6	180 80-2112	Květinová skalka z přírodního kamene při zakrytí povrchu kameny přes 50% do 75 %	m ²	656,00	0,7	459,20
7	183 10-1113	Hloubení jamek pro vysazování rostlin v zemině tř. 1 až 4 bez výměny půdy v rovině nebo na svahu do 1:5, objem přes 0,01 do 0,02 m ³	kus	9,21	39	359,19
8	183 21-1322	Výsadba květin do připravené půdy se zalitím – květin hrnkovaných přes 80 do 120 mm	kus	12,60	39	491,4
9	M	Výsadbový materiál (bližší specifikace v seznamu použitých materiálů)	kus		39	1 230,00
Cena celkem bez DPH						3 426,50
DPH základní sazba					21%	719,57
Cena celkem s DPH						4 146,07

6 Diskuze

K problematice úpravy hřbitovů se okrajově vyjadřuje mnoho autorů, z nichž mnozí byli v bakalářské práci citováni. Existuje však velmi málo publikací, které se problematikou úpravy hrobů zabývají detailněji. Nejobsáhlejšími jsou knihy autorů Šonský a Jandovská, kterým je ovšem možné vytknout uvádění nepřesných informací v kapitolách věnovaných pohřebnictví. Faktickou chybou je například v kapitolách o úpravě hrobů po pohřbu uvádění informace o možném hutnění půdy, které je Stejskalem, členem Cechu pohřebnického, považováno jako nepřípustné a velmi nevhodné. Vzhledem k tomu, že úprava hrobů s pohřebnictvím velmi úzce souvisí, je vhodné zpracovat uceleněji také tuto tematiku.

Pro celistvý přehled o problematice je nutné prostudování knihy členů Cechu hrobnického – Pohřbívání a hřbitovy, kde jsou detailně vysvětleny praktické poznatky z provozování hřbitovů a sami autoři se okrajově vyjadřují k úpravě hrobů, která by podle nich měla splňovat požadavky na to, aby byl hřbitov funkčním a snadno udržovatelným prostorem.

V knihách Jandovské a Šonského o úpravách hrobů jsou rozpory v uváděných informacích o hrobkách. Šonský uvádí, že jsou typické svojí bohatou květinovou výsadbou, zatímco Jandovská je charakterizuje jako taková místa pohřbu, na kterých převažují trvanlivé materiály, a to zejména kámen. Květinová výsadba se dle Jandovské vyskytuje pouze v nádobách a v podobě květinových darů. Na základě terénního průzkumu se autorka práce přiklání k popisu Jandovské.

Doporučovaný sortiment jednotlivými autory se příliš neliší a dá se označit jako velmi tradiční. V české literatuře chybí obsáhlejší publikace na téma používání rostlin na hrobech a pro získání co největšího přehledu v této problematice je nutné využít mnoho publikací a poskytnuté informace kriticky porovnávat.

Úpravu hrobů v České republice hodnotí odborníci a autoři uváděných publikací jako neuspokojivou. Velmi je kritizováno překrývání celých hrobů kamennými deskami, které nájemcům hrobů usnadňují péči o hrob. Z tohoto vyplývá, že ti, kdo o hroby pečují, požadují časově nenáročnou úpravu hrobu. Je nutné jim nabídnout takové alternativy, aby se nepřikláněli k nevhodným řešením, která narušují celkový charakter pohřebišť.

Vhodným příkladem je Německo, kde se o hroby starají, stejně jako v 1. polovině 20. století v Čechách, zahradnické firmy. Díky tomuto faktu jsou hroby stále vkusně

upraveny, ačkoliv pro jejich úpravy není využíván široký sortiment rostlinného materiálu. Dále jsou na německých hřbitovech velmi vhodně živými ploty vymežována jednotlivá oddělení, která mají společné tvarosloví. Z terénních průzkumů vyplynulo, že na německých pohřebištích se vyskytuje výrazně širší spektrum používaných náhrobků, než je tomu v České republice. Proto je možné německý přístup dávat za příklad, ačkoliv by bylo nevhodné jej beze změn přejímat a nepřizpůsobit jej tradici českého prostředí.

Pro pozvednutí úrovně úprav hrobů je nutné zapojit jak odborníky, tak laickou veřejnost. Proto jsou například prezentovány trendy v úpravách hrobů na floře Olomouc, ačkoliv k tomu dochází spíše výjimečně a lze najít zahraniční výstavy, kde se úpravám hrobů věnují celé expozice. Příkladem může být odborná zahradnická výstava v Holandsku v roce 2002, kde byla úprava hrobů jedním z řešených témat.

Je otázkou pro zkušené odborníky, aby navrhli takové úpravy, které budou odpovídat požadavkům veřejnosti. Se vzrůstající popularitou optimalizovaných trvalkových směsí se naskýtá myšlenka na jejich využití také na hrobech.

7 Závěr

Problematicke úpravy hrobů, která je v České republice v současné době hodnocena odborníky z řad pohřebníků a zahradníků jako velmi neuspokojivá, by mělo být věnováno více prostoru mezi odborníky a odbornou veřejností než je tomu v současnosti. Za první vlaštovku je možné považovat uspořádání soutěže na téma funerální design v roce 2015, která vycházela z iniciativy Správy pražských hřbitovů, a jedním z jejích cílů bylo navrácení umělecké hodnoty na české hřbitovy.

V zahradnické praxi je úprava hrobů s výjimkou sezónní výzdoby opomíjena a je na okraji zájmu vzdělaných odborníků. Umělecká hodnota nově vytvářených náhrobků je ve většině případů nízká a náhrobky jsou velmi uniformní.

V návaznosti na tuto práci, která se věnovala problému spíše teoreticky, by bylo zajímavé zpracovat práci založenou na praktickém průzkumu, zda je o nastíněná řešení mezi nájemci hrobových míst zájem, případně jaká jiná řešení by oni sami preferovali.

Není možné setrvat v současném stavu. Hřbitovy ztrácí charakter zahrady posledního odpočinku a stávají se kamennými moři. Problémem s tím souvisejícím je ztráta rekreační funkce pohřebišť, která jsou intravilánu důležitou součástí veřejné zeleně.

8 Souhrn a Resume, Klíčová slova

8.1 Souhrn

Bakalářská práce se zabývá problematikou úpravy hrobů. Práce shromažďuje informace z dostupné literatury, stručně pojednává o historii pohřbívání a předává informace o základech pohřebnictví, úpravách hřbitovů a hrobů. Úpravu hrobů totiž není možné chápat jako samostatný problém. Úprava hrobových polí naopak velmi úzce souvisí s mnoha odbornými odvětvími a pro odbornou péči o hrob je vhodné obeznámení alespoň se základními znalostmi z oblasti pohřbívání.

V práci jsou rovněž kapitoly věnované rostlinnému materiálu, který je neodmyslitelnou součástí úprav hrobů na českém území. V rámci praktické části byly navrženy 3 vzorové osazovací plány pro modelový objekt.

Klíčová slova: hřbitov, hrob, náhrobek, floristika, květiny

8.2 Resume

This bachelor thesis speaks about the principles regarding the arrangement of graves. The thesis sums the available information from reachable literature sources, it briefly discusses the history of the burying and it also provides information about the basics of funeral services and arrangements of graveyards and graves. Although it may seem that the grave arrangement is a quite separate category, it is tightly connected to many professional fields. It means that the professional care of a grave requires at least essential knowledge of the burying principles.

The thesis contains also few chapters around the plant material topic, which is a natural part of the grave arrangement in the Czech Republic. In the practical part, 3 sample planting plans of the model object were designed.

Key words: graveyard, grave, tombstone, floristry, flowers

9 Seznam použité literatury a pramenů

9.1 Literatura

BITTNEROVÁ, M. *Floristika* 2. vyd. Děčín - Libverda: Střední škola zahradnická a zemědělská Antonína Emanuela Komerse, 2007. ISBN 978-80-239-8922-9.

BÍBA, T. *Kámen v okrasné zahradě*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2515-4.

BRESTOVANSKÝ, P. *Funerální architektura: od pravěku po současnost*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 2011. ISBN 978-80-01-04464-3.

FAIGLOVÁ, B. a D. SVÍTILOVÁ. *Tafofil: krása a tajemství hřbitovů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5642-4.

FERIANC, D. a kol. *Nekropolná architektúra : metodika výskumu, hodnotenie a zásady prezentácie kultúrno-historických hodnôt nekropolnej architektúry*. 1. vyd. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave, 2012. 192 s. ISBN 978-80-227-3748-7.

HURYCH, V. *Tvorba zeleně: sadovnictví - krajinářství*. 1. vyd. Mělník: Vyšší odborná škola zahradnická a Střední zahradnická škola ve spolupráci s Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-904782-0-6.

JANDOVSKÁ, M. *Upravujeme hroby*. 1. vyd. Praha: Brázda, 2002. ISBN 80-209-0308-9.

JANEČKOVÁ, E. *Úprava hrobů a pietních míst, smuteční floristika*. Brno, 2000. Diplomová práce. Mendelova univerzita v Brně. Vedoucí práce Ing. Jarmila Neugebauerová

JAROŇOVÁ, J. *Smuteční floristické práce jsou posledním pozdravem zemřelému...: ale také mají potěšit pozůstalé. Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2010, (1), s. 42-43.

KECLÍKOVÁ, M. *Smuteční floristika se umí přizpůsobit každé sezóně. Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2010, (3-4), s. 30-31.

KHIDAYER, E. *Život po arabsku*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2012. ISBN 978-80-204-2786-1.

KOČÍ, Ch. Pohřeb v obraze judaismu. *Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2011, (2), s. 54-57.

KOLAŠÍNOVÁ, H. Sekularizace české společnosti optikou modelu sociopolitického konfliktu. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce PhDr. Roman Vido, Ph.D.

KOTRLÝ, T. Konfesní hřbitovy ožívají. *Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2011, (1), s. 59-61.

KOTRLÝ, T. Pohřeb v obraze římskokatolické církve. *Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2010, (1), s. 56-57.

KOTRLÝ T.: Právně-pastorační aspekty pohřbívání (Legal nad Pastoral Aspects of Burial), *Studia Theologica* 13, 2011 (1), s. 122-155.

KUNA, M. a kolektiv, *Archeologický atlas Čech*. Vybrané památky od pravěku do 20. století. Praha: Archeologický ústav AV ČR – Academia. 2014. 517 str. ISBN 978-80-200-2485-5 (Academia).

KUŤKOVÁ, T. *Soudobé trendy v použití květin v zahradní a krajinářské architektuře: Contemporary trends in flower use in landscape architecture*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-7375-708-3.

MACHOVEC, J. a A. JAKÁBOVÁ, 2006, *Sadovnické kvetinarstvo*. 1. vyd. Nitra: Slovenská pol'nohospodárska univerzita. ISBN 80-8069-740-X.

NEČASOVÁ, K. a D. VALŮŠEK. *Historie zlínských hřbitovů*. Vyd. 1. Zlín: Pohřebnictví Zlín, 2006. ISBN 80-239-8615-5.

NEŠPOROVÁ, O. *O smrti a pohřbívání*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-320-2.

OSTŘANSKÝ, B. *Smrt, hroby a záhrobí v islámu: poslední věci člověka pohledem muslimských pramenů*. 1. vyd. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2305-6.

OTRUBA, I. *Zahradní architektura: tvorba zahrad a parků*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2002. ISBN 80-86517-28-4.

Plochy a úprava území: 823-1 ; Rekultivace : 823-2. Praha: ÚRS Praha, [199-]-. Katalog popisů a směrných cen stavebních prací. ISBN 978-80-7369-531-6.

SÁŇKA, V. Umírání, smrt a pohřební rituály v islámu. *Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2011, (3-4), s 56-59.

SOCHROVÁ, M. *Dějepis v kostce I*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2002. ISBN 80-7200-336-4.

STEJSKAL, D. a J. ŠEJVL. *Pohřbívání a hřbitovy*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-680-6.

SVOBODA, H. O individuálním vsypu. *Přátelství*, 1970, (19), s 2-3.

ŠIMEK, P. *Koncept osnovy přednášek*, ZS 2014/15.

ŠONSKÝ, D. *Úprava hrobů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. Česká zahrada, 37. ISBN 80-247-0461-7.

VANĚK, J. *Květinová úprava hrobů*. Chrudim: Nakladatelství zahradnické literatury, 1940

VLASÁKOVÁ, K. Symboly smuteční floristiky. *Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2011, (1), s 36-37.

VOPATRNÝ, G. Pohřeb pouze do země. *Funeral Quartal*. Praha: MAC, 2010, (2), s 57.

VYSKOČIL, R. Pohřební rity a rituály v judaismu: Antropologická analýza v českých zemích. Brno, 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Prof. PhDr. Jaroslav Malina, DrSc.

Zákon č. 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví

9.2 Internetové zdroje

Anonymous, Naše poslání. *Les vzpomínek*. [online]. [cit. 2016-04-08]. Dostupné z: <http://lesvzpominek.cz>

Anonymous, Záchranný archeologický výzkum. *Akademie věd ČR*. [online]. 5. 12. 2012 [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.cas.cz/sd/novinky/oblast-III/121205-zachranny-archeologicky-vyzkum.html>

Ivan Dejmal. Přírodní podmínky Příbrami. *Město Příbram*. [online]. 24.12.2009 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <http://pribram.eu/zivot-ve-meste/zivotni-prostredi/prirodni-podminky-pribrami.html>

Eva Kosíková, Lesní hřbitov. *Archiweb*. [online]. 31.8.2009 [cit. 2016-04-04]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=&action=show&id=1527>.

Půdní mapa. Mapy české geologické služby [online]. [vid. 23. 4. 2016]. Dostupné z: <http://mapy.geology.cz/pudy/>

Magdalena Pehalová. Reportáž z přednášky smrt a umírání: buddhismus. *Cesta domů*. [online]. 4.2.2010 [cit. 2016-04-11]. Dostupné z: <http://www.cestadomu.cz/detail-clanek/reportaz-z-prednasky-smrt-a-umirani-buddhismus.html>

10 Přílohy